

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsioloogia, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika õppekava
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

Kai Jürmann
**Pere tugiisiku teenuse praktika ühes Lõuna-Eesti väikelinnas lastekaitse spetsialisti,
tugiisiku
ning kliendi vaatenurgast**
Bakalaureusetöö

Juhendaja: MSW Merle Linno

Tartu 2015

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Kai Jürmann

01.06.2015

ABSTRACT

Family's personal assistant service practice in one little South-Estonian city through the opinions and thoughts of a child protection worker, personal assistant and a client

There are families who need support and advice to be better at managing with their everyday life. One way to help such families is to provide personal assistant service. This service has been available for some time now in Estonia, but there is little knowledge about what different parties connected to the service think of it. The service arrangement is not regulated on a state level and there are many different personal assistant educators, training programs and service providers. Therefore, it is important to collect information about the service's practice to create a more complete picture of the service and to develop the service.

The aim of this study is to describe family's personal assistant service practice in one little South-Estonian city through the opinions and thoughts of a child protection worker, personal assistant and a client. The empirical information was gathered through three semi-structured interviews held with a child protection worker, a personal assistant and a mother. The child protection worker described the service users as parents who have low intelligence, poor social skills or problems with alcohol abuse. Personal assistant said that many mothers have low self-esteem and those previously mentioned problems lead to difficulties in child raising. The interviewed mother thinks that the service suits for single parents, who are not able to provide a complete growing environment to their children. The study showed that personal assistants have different qualifications. Personal assistant's job is to support and help families, teach them, develop their everyday skills and find solutions to family's problems together with parents. Service arrangement is flexible which means support and help is adjusted according to every family's needs. All parties found that the relationship between personal assistant and family is mostly good, but their use of language suggests that they do not see each other as equal partners in the helping process. Personal assistant's work does not have a definite theoretical background in the studied area. It seems to have elements of different theoretical approaches. **Keywords: personal assistant service, family-centered practice, supporting families, South-Estonia**

Sisukord

ABSTRACT	3
Sissejuhatus	5
1. TEOREETILINE RAAMISTIK	6
1.1 Perekeskse töö põhimõtted	6
1.2 Tugevustele suunatud lähenemine ja jõustamine	8
1.2.1 Tugevustele suunatud lähenemine	8
1.2.2 Jõustamine	10
1.3 Perede abistamine kodus	12
2. UURIMUSE KONTEKST	14
2.1 Tugiisikuteenus Eestis	14
2.2 Probleemiseade	16
3. METOODIKA	19
3.1 Metodoloogiline lähtekoht	19
3.2 Andmekogumismeetod	19
3.3 Uurimuses osalejad	20
3.4 Uurimuse eetilise aspekt	20
3.5 Uurimuse käik	21
3.6 Analüüsi meetod	22
3.7 Uuriija refleksiivsus	23
4. ARUTLEV ANALÜÜS	24
4.1 Teenuse kasutaja kirjeldus	24
4.2 Teenuse korraldus	28
4.3 Tugiisiku roll lastekaitsetöös	32
4.4 Tugiisiku ja pere vaheline suhe	34
4.5 Tugiisiku töö kirjeldus ja pere roll teenusel	39
4.6 Tugiisiku teenuse teoreetiline taust	44
Kokkuvõte	47
Kasutatud kirjandus	50

Sissejuhatus

Kõik lapsed vajavad arenguks tuge, hoolt, armastust, tähelepanu ning eeskujut. Esmase hoole ja armastuse pakkujateks on lapsele vanemad, kelle roll lapse arengus on väga tähtis. Enamik vanemaid soovivad olla oma lastele kõige paremaks eeskujuks ja õpetajaks ning pakkuda neile parimaid tingimusi nende arenguks ja kasvuks, kuid kahjuks jääb vanematel vahel puudu teadmistest ja oskustest, kuidas seda kõike lapsele tagada. 2010. aasta Euroopa Sotsiaaluuringu andmetel märkisid 44% vanematest, et nad on viimase aasta jooksul tundnud, et nad vajaksid lapsevanemana abi ja nõu, kuid ei tea kuhu või kelle juurde selle murega pöörduda ning 25% lapsevanematest ütles, et nad on viimase aasta jooksul kogenud, et vajaksid nõu ja abi lapsevanemaks olemisel, kuid ei julge kellegi poole pöörduda (Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond: Laste ja perede arengukava 2012–2020, 2011). Teadmiste ja oskuste parandamiseks ning edendamiseks on olemas sotsiaalteenused - tugiteenus täiskasvanule ning tugiisikuteenus lapsele, mille alusel osutatakse teenust nii lastele kui ka nende vanematele, et abistada perekonda lapse eest hoolitsemisel ning turvalise ja toetava kasvukeskkonna loomisel (Tugiteenus täiskasvanule, i.a; Tugiisikuteenus lapsele, i.a).

Minu huvi tugiisikuteenuse vastu tekkis Lõuna-Eesti väikelinnas lastekaitsepspetsialisti juures praktikal olles, kus mul võimalus pere tugiisikuga kodukülastusele pere juurde kaasa minna ning näha kõrvalt ka tugiisiku tööd.

Kodukülastusel jäi ebamäärane tunne sellest, mis toimus – minu ootused ja ettekujutused sellest kohtumisest olid hoopis teistsugused. See ei näinud välja nii loomulik, kui ma arvasin. Samuti jättis see mulle veidi segase mulje teenusest ja teenusega seotud inimeste rollist selle juures ning see tekitas minus huvi uurida, kuidas näevad ja tajuvad seda teenust erinevad teenusega seotud osapooled.

Minu lõputöö eesmärgiks on kirjeldada pere tugiisiku teenuse praktikat ühes Lõuna-Eesti väikelinnas lastekaitsepspetsialisti, tugiisiku ning kliendi vaatenurgast.

1. TEOREETILINE RAAMISTIK

1.1 Perekeskse töö põhimõtted

Perekondade toetamiseks mõeldud teenused tuginevad põhimõttele, et parim koht lapse kasvuks on tema pere ning kõige efektiivsem viis lapse turvalisuse, koju elama jäämise ning heaolu tagamiseks on pakkuda peredele teenuseid, mis kaasavad, tugevdavad ning toetavad neid (Philosophy and Key Elements of Family-Centered Practice, i.a). Tugiisiku teenus on mõeldud perekondade toetamiseks ning seda peetakse ennetavaks teenuseks, kuna selle eesmärk on vältida laste paigutamist asendushooldusele. Jane Waldfogel (2009) kirjutab, et ennetavad teenused peredele, kelle probleemid ei ole veel väga suureks kasvanud ega vaja laste perest eraldamist, keskenduvad tihti vanemate teadmiste suurendamisele laste arengu osas ning aitavad täiustada lapsekasvatamisoskuseid. Pereade toetamine on üsna keerukas töö. Selles tegevuses on kaks osapoolt – toetaja ja toetatav ning nende kahe ootused ja arvamused toeks olemisele ja abile võivad olla väga erinevad (Quinton, 2005). Näiteks pere soovib ja tunneb, et tal on vaja tuge ühes perega seonduvas aspektis, pere toetaja aga leiab, et abistada oleks vaja hoopis teises aspektis. Seega on kindlasti oluline kahe osapoole omavaheline koostöö ja suhtlus, et ei tekiks arusaamatusi ning töö perega oleks tõesti neid toetav ja abistav. Toetus ja abi ei tohiks vanemates tekitada tunnet, et nad on haavatavad, vähetähtsad või kohustatud millekski, sest siis ei ole tegu toetamisega (Quinton, 2005).

Quinton (2005) kirjutab, et uuringust „Vaesed keskkonnad“ (inglise keeles „*Poor Environments*“) selgus, et vanemad soovivad oma toetuseks selliseid teenuseid, mis on praktilised ja professionaalsed, võtavad nende arvamusi tõsiselt, kuulavad neid ning toetavad neid emotsionaalselt ja reaalselt. Seega võib öelda, et vanemate jaoks on väga oluline, et neid nähakse võrdse partnerina.

Thomlison (2007, Thomlison, 2008 kaudu) kirjutab, et töös perega peaks fookus olema tervel perel, sest perekonnaliikmed mõjutavad üksteist. Ka Shulman (2005) kirjutab, et kogu perele

keskendumine on oluline, sest nõnda on pere abistajal võimalik jälgida erinevaid faktoreid perekonna interaktsioonis, mis ühele pereliikmele keskendudes ei ole võimalik (näiteks: kes - kus istub, kes räägib pere eest jne). Mida rohkem infot abistaja omab pere kohta, seda täpsem, parem ja tõhusam on ka temapoolne abi.

Thomlison (2007, Thomlison, 2008 kaudu) järgi on perekonnal aktiivne roll abistamisprotsessis - teda vaadatakse kui eksperti, kes on parimaks lahenduste allikaks oma probleemidele. Perekond tuleb kaasata muutuste protsessi täieliku partnerina ning töö temaga peab olema mitmekülgne ning suunatud probleemsetele aspektidele pere elus, et muuta probleemset käitumist (Thomlison, 2007 Thomlison, 2008 kaudu). Sama autor kirjutab, et arvestada tuleb pere uskumuste/veendumuste, eelistuste ning tema arengut mõjutavate sotsiaalsete ja keskkonna faktoritega. Keskkonna mõjud omavad kriitilist rolli indiviidide ja perekonna käitumistes, seetõttu peab abi sobima kogukonnaga ning perekonna kultuuriliste normidega (Thomlison, 2007 Thomlison, 2008 kaudu). Kui perekonna abistaja ei arvesta pere iseärasustega, siis ei ole tegemist enam perekeskse tööga.

Thomlison'i (2007, Thomlison, 2008 kaudu) sõnul peab abistaja selles töös olema delikaatne ning ta ei tohi anda hinnanguid ega kedagi süüdistada. Thomlison lisab, et rõhku tuleb panna perekonna tugevustele, väärtustele ja pürgimustele, sest see soodustab säilenõtkust ning abistaja peaks probleemi sõnastama ümber tugevuseks, sest see aitab kaasa pere rohkemate tugevuste leidmiseks.

Perekeskse töö eesmärk on sisendada perekonda lootust, pakkuda reaalseid võimalusi ning luua positiivseid kogemusi perekonnaliikmetele. Oluline on, et perekonnad mõistavad oma rolli enda laste arengus ja käitumiskeskustes, sest perekonnakeskne töö pakub informatsiooni ja vajalikke oskusi, et edendada õppimisvõimalusi ning perekonnas kasvaks terve laps. (Thomlison, 2008).

1.2 Tugevustele suunatud lähenemine ja jõustamine

Tulenevalt pere tugiisiku teenuse olemusest lähtun oma töös tugevustele suunatud lähenemisest ning jõustamisest (inglise keeles *empowerment*). Mitmed autorid (Healy, 2005; Seden, 2008) kirjutavad, et mõlemad lähenemised on omavahel seotud ning neid sobib koos kasutada – üks tugevdab teise tähendust (Selg, 2008). Healy (2005) lisab, et jõustamine ning tugevustele suunatud lähenemine püüavad märgata ja arendada klientide võimeid ennast ja enda kogukondi aidata ning edendada vastastikust õppimist tugiisiku ning kliendi vahel.

1.2.1 Tugevustele suunatud lähenemine

Sõna „probleem“ tähendab inimeste jaoks enamasti midagi ebameeldivat ning negatiivset. Seevastu sõna „tugevus“ on omandanud inimeste seas palju positiivsema tähenduse. Enamasti identifitseerivad spetsialistid kliendi puuduseid ja oskamatus oma elus toimetada ning samal ajal ei suuda nad märgata kliendi tugevusi (Dubois ja Miley, 2011). Vastukaaluks sellisele probleemikesksele lähenemisele kasvas välja D. Saleebey, C. Rapp'i ning A. Weich'i töödest tugevustele suunatud lähenemine (Healy, 2005).

Tugevustele suunatud lähenemist iseloomustab keskendumine kliendi võimetele ning potentsiaalidele (Healy, 2005; Seden, 2008), väärtustele ja vahenditele (Healy, 2005), mitte tema puudustele (Seden, 2008). Keskendudes tugevustele, vähendavad selle lähenemise praktiseerijad puuduste olulisust kliendi elus (Payne, 2014). Raynolds (1951, Healy, 2005 kaudu) väidab, et töös kliendiga on paremaks lähtepunktiks tema nende omaduste märkamine, millega tuleb tööd teha kui püüda panna teda nõustuma oma ebaõnnestumistega.

Saleebey (2009) kirjutab, et igal indiviidil, grupil, perekonnal ja kogukonnal on tugevused ning igas keskkonnas on ressursse – tuleb osata neid lihtsalt märgata. Sotsiaaltöötaja peab Saleebey sõnul töös kliendiga eeldama, et ei ole teada, milline on kliendi maksimaalne võime areneda ja

muutuda ning tema püüdlusi tuleb võtta tõsiselt. Piire seadmata võivad areng ja muutus olla oodatust palju suuremad.

Saleebey (2009) sõnul keskendumine tugevustele ei tähenda aga seda, et ignoreeritakse traumasid, probleeme, haigusi ja raskusi. Lihtsalt põhifookus ei ole suunatud nendele aspektidele. Samuti ei saa Saleebey sõnul teha olematuks kliendi läbikukkumisi ega ka näiteks kliendi kogemusi rassismi ja hirmu tundmisega, kuid ta saab aidata pakkuda võimalust teistsuguseks olevikuks ja tulevikuks. Saleebey on öelnud, et traumad, haigused ning raskused võivad olla kahjulikud, kuid nad võivad olla ka väljakutsete ja võimaluste allikad.

Sotsiaaltöötaja roll ning tema koostöö kliendiga on selle lähenemise puhul väga olulised. Sotsiaaltöötaja aitab märgata kliendi potentsiaale, võimeid ja tugevusi. Selle tegemiseks peab ta olema siiralt huvitatud ja austama kliendi lugusid, narratiive ja kirjeldusi (Saleebey, 2009). Weick jt. (1989, Healy, 2005 kaudu) väidavad, et sotsiaaltöötaja on kui tõlk, kes aitab inimestel näha, et nad omavad juba piisavalt, et elus edasi minna. Küll aga peaksid sotsiaaltöötajad olema oma sõnade kasutusega väga ettevaatlikud, eriti kliendi tajutud võimete ja puuduste kirjeldamisel (Saleebey, 1997 Healy, 2005 kaudu), sest keel ja sõnad omavad jõudu ning nende mõju võib olla inspireeriv või hoopis hävitav (Saleebey, 2009). See tähendab, et sotsiaaltöötaja võib oma keelekasutusega kliendi eemale peletada (nt süüdistavalt rääkides) või hoopis hea koostöö saavutada (nt motiveerivalt ning hinnangute ja süüdistuste vabalt suheldes). Näiteks sotsiaaltöötaja tingimusteta positiivne suhtumine klienti võib olla kontrastiks isolatsioonile ning tõrjutusele, mida ta võib olla mujal kogenud (Seden, 2008). Teisisõnu positiivne suhtumine võib kliendi jaoks olla midagi uut ning talle jõudu ja tahet anda, et oma elus paremini toimetada. Healy (2005) kirjutab, et sotsiaaltöötaja peab omandama optimistliku suhtumise klienti, sest inimesed on rohkem motiveeritud muutuma siis, kui nende tugevusi toetatakse. Tugevustele suunatud lähenemise pooldajad väidavad, et inimesed saavad areneda ainult siis, kui teised, eriti sotsiaaltöötajad, aktiivselt kinnitavad ja toetavad nende võimeid tegutseda (Healy, 2005).

Oluline on ka see, et sotsiaaltöötaja aitab klientidel saavutada eesmärgi, mida klient ise soovib, mitte seda, mida keegi teine arvab, et klient võiks saavutada (Saleebey, 2009). Kui klient on

eesmärgid ise püstitanud, siis on tal tõenäoliselt suurem motivatsioon ka neid saavutada – ta on jõudnud endas selleni, et tõeliselt tahab seda. Lahendused ja võimalused, mis sotsiaaltöötaja on loonud koos kliendiga, on kliendile ilmselt kasulikumad kui need, mis on talle näiteks ekspertide poolt määratud (Healy, 2005). Sellisel juhul on arvestatud ka kliendi enda soove ja vajadusi ning see viib eeldatavasti parema tulemuseni.

1.2.2 Jõustamine

Jõustamise (inglise keeles *empowerment*) kontseptsiooni tõi sotsiaaltöösse 1976. aastal Solomon oma tööga Ameerika Ühendriikide mustanahaliste kogukondadest (Seden, 2008). Mitmed sotsiaalvaldkonna autorid on jõustamise tähenduse sõnastanud erinevalt. See näitab ka eesti teadlaste diskussiooni selle mõiste tõlkimise üle.

On autoreid (nt Narusson, 2006; Ratnik, 2008), kes tõlgivad seda mõistet eesti keelde kui jõustamist, teised (nt Selg, 2008) kui võimustamist. Katrin Raamat (2008) väidab, et sotsiaaltöötaja on oma kliendi suhtes tahes-tahtmata võimupositsioonil, sest tema professionaalsusest ja käsutuses olevatest ressurssidest sõltub kliendi elus midagi, mida klient ise ei saa mõjutada, kui sotsiaaltöötaja talle selleks võimalust ei anna ning ta lisab, et termin võimustamine sisaldab endas dominatsiooni elemente. Marju Selg (2008) kirjutab, et võimustamine on oma tähenduselt jõu või võimsuse andmine ning võimustades inimesi ja gruppe on sotsiaaltöötaja eesmärgiks olulised nihked võimu mõistmises ning reaalses võimusuhtes. Ajakirjas Sotsiaaltöö on uue sotsiaaltöö definitsiooni tõlkimisel Selg (2014) kasutanud ka terminit võimustumine. Selg (2014) kirjutab, et võimustumine tähendab protsessi, kus inimene, grupp või kogukond liigub täievolilisuse saavutamise suunas oma elus kui ka avaramate sotsiaalsete eesmärkide saavutamiseks ning sotsiaaltöötaja eesmärk on seda edendada. Ta lisab, et võim on midagi, mida luuakse ühise eesmärgi nimel, mitte omand, mida saab ühelt inimeselt teisele edasi anda (Selg, 2014).

Kuna teenuse korraldajad ise kasutavad tugiisiku teenusega seoses mõistet jõustamine ning antud töö teema ei ole *empowerment* mõiste üle arutlemine, kasutan ka mina oma töös läbivalt mõistet jõustamine.

Jõustamist võib defineerida kui indiviidide, gruppide ja/või kogukondade võimekust enda olukorra üle kontroll võtta ning oma eesmärgid saavutada (Adams, 2008; Payne, 2014). Payne (2014) lisab, et see lähenemine julgustab kliente aitama kaasa lüüa otsustes, mis mõjutavad nende elu ning lisaks aitab see suurendada võimet saavutada seda, mida nad elus tahavad. Probleemid ja ebasoodsad olukorrad, millega inimesed kokku puutuvad rusuvad neid ning võivad võtta ka motivatsiooni nendega tegelemast. Thompson (2005) kirjutab, et jõustamise käigus aidatakse inimest nii, et ta suudaks tegeleda ebasoodsate võimaluste ja ebavõrdsusega, millega ta kokku puutub.

Eesti kontekstis pere tugiisiku teenuse korraldamisest rääkides võtab jõustamise idee kokku tugiisikute koolitaja Marika Ratnik (2008), kelle sõnul on see perekonnas juba olemasolevate ressursside ja tugevuste võimendamine, et muuta hetkel valitsevad olukorda.

See on tõsine töö inimese sisemaailmaga – tööd tehakse tema minapildi, arusaamade, tõekspidamiste ja väärtustega, mille tulemusena inimene on enesekindlam ning omab positiivsemat ning optimistlikumat pilti endast. Ka Swift ja Lenwin (1987, Dubois ja Miley, 2011 kaudu) kirjutavad, et see protsess viitab vaimsele seisundile nagu näiteks väärtuslikuna ja kompetentsena tundmisele või jõu ja kontrolli omamise tundmisele. Klient peab tajuma end olulisena ja võimekana, et viia läbi muutust (Dubois ja Miley, 2011).

Levinud on valearusaam, et jõustamine hõlmab endas sotsiaaltöötaja jõu „ära andmist“ (Thompson, 2005), kuid jõudu ei saa „ära anda“, vaid sotsiaaltöötaja peab aitama kliendil seda ise saavutada (Payne, 2014).

Sarnaselt tugevustele suunatud lähenemisele, nõuab „jõu“ saavutamine tõsist koostööd kliendi ja sotsiaaltöötaja vahel. Sotsiaaltöös on kahte tüüpi kliendi osalemist – klient teeb nii nagu talle

öeldakse või klient osaleb otsuste tegemisel (Littell jt, 2011 Fargion, 2014 kaudu; Littell, 2001 Fargion, 2014 kaudu). Seega on olemas n-ö passiivne kui ka aktiivne osalemine. Et jõustamise protsess oleks edukas ning klient leiaks endas jõu ja tugevuse olla oma elu üle otsustaja, on selge, et ta peab ise aktiivselt kaasa töötama. Inimesed peavad ise osalema enda jõustamises - eesmärgid, vahendid ning tulemused peavad olema kliendi poolt ise määratud (Dubois ja Miley, 2011). Areng toimub sotsiaaltöötajaga koos mõtlemise ja tegutsemise kaudu. Olulised toetuse allikad tegelemaks stressiga ning suurendamaks inimese kompetentsi ning enesekontrolli, on selles protsessis ka mitteametlikud sotsiaalsed võrgustikud (Dubois ja Miley, 2011) – näiteks pere, sõbrad ja tuttavad.

1.3 Perede abistamine kodus

Toe ja abi pakkumine peredele ei pea alati toimuma nende kodus, see võib aset leida ka näiteks toidupoes (Edelman, 2004) - sõltuvalt sellest, millist abi on vaja.

Dolan, Canavan ja Pinkerton (2006) kirjutavad, et töö kliendi kodus/keskkonnas suurendab perega töötaja osavõtlikkust/tundlikkust ning ka arusaamist emotsionaalsetest ja praktilistest piirangutest, millega pered oma igapäevaelus silmitsi seisavad ning läbi selle on see töö asjakohane ja eesmärgistatud. Efektiivne viis perede toetamiseks on rääkida nendega nende igapäevaelust, tegemistest ja suhetest (Edelman, 2004). Pereelu mõistmine aitab leida parimad viisid, kuidas peret toetada (Edelman, 2004). Abi, mida abistaja võib pakkuda võib olla väga erinev - näiteks emotsionaalseks toeks olemine sotsiaalses isolatsioonis ülekoormatud emale, sotsiaalsetele normidele mittevastavalt käituva lapse õpetamine enda emotsioone täpsemalt väljendama või pere aitamine kodutööde, magamamineku ning söögiaegade paika panemisel, et pere igapäevaelu toimiks sujuvalt ning nad kogeksid vähem stressi ja konflikte (Collins, Jordan ja Coleman, 2013).

Ka kodukülastuste tihedus ja kestus ning see, mida kodukülastuse ajal perega tehakse peaksid olema kohandatud iga pere järgi (Edelman, 2004). See tähendab, et ei ole universaalset viisi, kuidas iga perega töötada – kõik sõltub pere iseärasustest.

Collins'i, Jordan'i ja Coleman'i (2013) järgi võib kodukülastuste tegemine aidata vähendada põhjuseid, miks pered sotsiaaltöötajaga kohtumistele ei jõua – näiteks puudub transport abistaja juurde minemiseks. Kui töö perega toimub nende endi kodus, siis neil ei ole vaja teha lisakulutusi sotsiaaltöötaja juurde jõudmiseks. Kuigi kodukülastuste tegemine suurendab ka võimalust kohtuda kõikide pereliikmetega, võivad Collins'i, Jordan'i ja Coleman'i sõnul mõned liikmed ikkagi kohtumisi vältida ning lahkuvad kodust, kui sotsiaaltöötaja külla tuleb. Pere peab ise soovima olla ja ka olema aktiivne partner selles töös, sest vastasel juhul on pere aitamine raskendatud.

Maailmas on erinevaid kodukülastusprogramme, mis on mõeldud lastega perede toetamiseks (Eestis on selleks tugiisiku teenus) ning Howard ja Brooks-Gunn (2009) annavad oma artiklis ülevaate erinevastest kodukülastusprogrammidest maailmas, mis on suunatud peredele, kus on lapsed, kes ei käi veel koolis. Autorid leiavad, et uuringud näitavad pigem head mõju vanematele ja lastele kui üldse mitte mingit mõju.

Samuti selgus, et nimetatud programmid ei ole kujundatud tegelemaks probleemidega, mis on seotud kõrge stressi tasemega või vaimse haigusega – depressiivsete sümptomite kadumine uurimuses osalenutel ei olnud kauakestev (Howard ja Brooks-Gunn, 2009). Seega võib arvata, et perede toetamine nende endi kodus on hea ja kasulik toetamisviisi ning sellele järeldusele jõudis ka Edelman (2004), kuid Howard'i ja Brooks-Gunn'i (2009) artikkel näitab, et see ei ole kõige sobilikum kehva vaimse tervisega inimestele.

2. UURIMUSE KONTEKST

2.1 Tugiisikuteenus Eestis

Eesti Vabariigi sotsiaalhoolekande seaduses (RT I 1995, 21, 323) ei ole tugiisiku teenuse sisu ega täpne korraldamine reguleeritud. Seaduses on sätestatud, et seda teenust on võimalik kasutada lastel, last kasvatavatel isikutel, puudega inimestel, kinnipidamiskohast vabanenutel ja teistel sotsiaalabi vajavatel isikutel ning nimetatud teenuse pakkumise eest vastutab valla- või linnavalitsus (Sotsiaalhoolekande seadus, 1995).

Sotsiaalministeerium on välja andnud tugiteenuse kirjelduse täiskasvanule ning tugiisikuteenuse kirjelduse lapsele. Nende kirjelduste järgi tähendab tugiteenus täiskasvanule teenuse pakkumist inimestele, kes vajavad abi puude, haiguse või raske olukorra tõttu (õnnetused, lein), mis oluliselt raskendab toimetulekut; inimestele, kes vajavad abi kinnipidamiskohast vabanemise järel; varjupaigataotlejatele ja rahvusvahelise kaitse saajatele ning lapsevanematele (ka eestkostja, perekonnas hooldaja ja lapsendaja), kes vajavad abi lapse eest hoolitsemisel ning lapsele turvalise ja toetava kasvukeskkonna loomisel. Nimetatud teenuse eesmärgiks on toimetuleku tagamine. (Tugiteenus täiskasvanule, i.a).

Lapsele mõeldud tugiisikuteenus on mõeldud lastele, kes vajavad abi haiguse, puude või raske olukorra tõttu (õnnetused, lein); kes on kinnipidamiskohas või kinnipidamiskohast vabanenud; kes vajavad abi perekonnas hooldamisel, asenduskodus või turvakodus viibides või sealt lahkudes iseseisvalt elama asumisel; kes vajavad abi käitumis- või psüühikahäirete tõttu; kes vajavad abi seoses eestkostel olemisega ning eestkoste lõppedes iseseisvalt elama asumisel ning lastele, kelle vanemad on raskustes neile turvalise ja toetava kasvukeskkonna loomisega ning nende eest hoolitsemisega. Teenuse eesmärk on lapsele toetava ja turvalise kasvukeskkonna tagamine. (Tugiisikuteenus lapsele, i.a).

Teenuste kirjelduste järgi tegeleb tugiisik lapse/inimese abistamisega tema kohustuste täitmisel, õiguste teostamisel või toimetulekul raske olukorraga inimese igapäevases elukeskkonnas juhendamise ja jõustamise kaudu (Tugiisikuteenus lapsele, i.a; Tugiteenus täiskasvanule, i.a). Teenuste sihtgrupid on üsna erinevad ning seetõttu on tugiisiku töö iga inimesega väga erinev. Konkreetsed tegevused toimetuleku tagamiseks sõltuvad kliendist - olenevalt kliendi vajadustest on tugiisik emotsionaalse toe pakkuja, teabe vahendaja, abistaja asjaajamisel jne (Tugiisikuteenus lapsele, i.a; Tugiteenus täiskasvanule, i.a).

Mina keskendun oma töös pere tugiisiku teenusele, mis on mõeldud toetamaks vanemaid nende laste kasvatamisel ning neile turvalise ja toetava kasvukeskkonna loomisel.

Teenuste kirjeldustes on märgitud, et tugiisikuteenuse sisu ei ole sotsiaalhoolekande seaduses reguleeritud ning selle sätestab kohalik omavalitsus teenuse korraldaja ja rahastajana (Tugiisikuteenus lapsele, i.a; Tugiteenus täiskasvanule, i.a). Vaadates erinevate valdade ja linnade määrusi, mille alusel pere tugiisiku teenust korraldatakse, võib öelda, et määrustes on teenuse eesmärk sõnastatud sarnaselt – toetada lastega perede toimetulekut ning lastele turvalise ja toetava kasvukeskkonna tagamine tugiisikuteenuse osutamise kaudu läbi jõustamise ja kliendi sisemiste jõuvarude (Lastega peredele tugiisiku teenuse osutamise kord, 2012a; 2012b; Lastega peredele tugiisiku teenuse osutamise kord Elva linnas, 2012; Lastele ja lastega peredele tugiisikuteenuse osutamise kord, 2013; Tugiisiku teenuse osutamise kord, 2012; Tugiisikuteenuse osutamise kord lastega peredele, 2014a; 2012b).

Määrused sätestavad, et tavaliselt osutatakse teenust teenuse saaja igapäevases elukeskkonnas. Vajadusel võidakse seda teenust osutada ka näiteks erinevates ametiasutustes, mis on väljaspool tema tavapärast elukeskkonda. Teenuse mahu ja sisuliste tegevuste määramisel lähtutakse aga konkreetse juhtumi eripärast ning ka teenuse vajaduse esmase hindamise tulemustest. (Lastele ja lastega..., 2013; Tugiisiku teenuse osutamise..., 2014a; 2012b).

Sotsiaalministeeriumi tugiisiku teenuse kirjelduses on samuti märgitud, et teenuse sagedus ja kestus sõltuvad teenuse vajaduse hindamise tulemustest, kuid lisab, et reeglina on teenuse

osutamine pikaajaline ning võib kesta paarist kuust kuni mitme aastani (Tugiteenus täiskasvanule, i.a). See tähendab, et teenuse korraldus on üsna paindlik ning tugiisiku töö peredega on erinev. 2009. aastal valminud (pere) tugiisiku teenuse efektiivsuse uuringu autorid M. Ratnik ning S. Kibin kirjutavad, et tugiisikut ei ole mõistlik määrata lühemaks ajaks kui kolm kuud. Vältimaks klientides tunnet, et nad on pikaks ajaks tugiisikuga justkui „seotud“, soovivad nad määrata teenuse osutamise perioodiks 6 või 9 kuud. Selline periood aitab ära hoida ka klientide motivatsiooni vähenemist koostööprotsessi panustades. Õigeaegselt pereliikmeid ette valmistades, on alati võimalik ka teenuse osutamise perioodi pikendada või lühendada. (Ratnik ja Kibin, 2009).

2.2 Probleemiseade

Eesti Vabariigis on lastel ja peredel võimalik kasutada mitmeid erinevaid sotsiaalhoolekandeteenuseid ning sotsiaaltoetusi, mille eest vastutavad nii riik kui ka kohalikud omavalitsused.

Nagu eelnevalt kirjeldatud, tugiisiku teenuse sisu ja korraldamine ei ole riiklikul tasandil õigusaktidega reguleeritud – selle teenuse korraldamine on sotsiaalhoolekandeseadusega tehtud kohalike omavalitsuste ülesandeks, seetõttu otsustab iga kohalik omavalitsus ise, kuidas teenust korraldada. Samuti on palju erinevaid teenuse pakkujaid, tugiisikute koolitusprogramme ning tugiisikute koolitajaid. Sotsiaalministeeriumi andmetel on koolitajateks olnud näiteks SA Dharma, MTÜ Perede ja Laste Nõuandekeskus, MTÜ Anni Mängumaa jt (Sotsiaalministeerium, i.a). Seega on alust arvata, et regulatsiooni puudumise tõttu võib ka tugiisiku teenuses olla Eestis erinevate piirkondade vahel erinevusi ning erinevates piirkondades rakendatakse erinevat praktikat.

AS PricewaterhouseCoopers Advisors'i (PwC) poolt 2013. a. teostatud lastekaitse korralduse uuendamise alusanalüüsi lõpparuandest selgub, et Eesti lastekaitsetöötajad on väga erinevate kvalifikatsioonidega ning tihti erineb lastekaitsetöö praktika märkimisväärselt kohalike

omavalitsuste vahel kui ka kohalike omavalitsuste siseselt – nii palju kui on omavalitsusi ja nende siseselt lastekaitsetöötajaid, nii palju on ka erinevaid meetoodikaid.

Tugiisiku teenuse osutamist peredele ei ole väga palju uuritud. 2009. aastal viisid Ratnik ja Kibin läbi (pere) tugiisiku teenuse efektiivsuse uuringu, milles uurisid teenust läbi erinevate teenusega seotud isikute vaatepunkti – omavalitsuse spetsialistid, tugiisikud ning teenust kasutanud pered. Analüüsides uuringu tulemusi selgub, et mitmed ametnikud ning enamus pered hindavad teenust heaks perede toetamise võimaluseks. Ametnike ja tugiisikute pilgu läbi peeti teenuse tähtsaimateks kasuteguriteks seda, et lapsevanemad tulevad paremini toime, lapsed saavad jääda elama bioloogilisse peresse, lapsed suunatakse vajadusel toetavatele teenustele ning lapsevanemad teavad, et neid toetatakse. Toetuse tajumine kumas läbi ka perede intervjuudes – nad leiavad, et tugiisikut saab usaldada ning temast on palju abi. Samas selgus, et kohtumised ei olnud alati eesmärgistatud ning tugiisik tegi koostööd tihti vaid ühe pereliikmaga – enamasti emaga. Mitmed pered lisasid, et tugiisikud on nende lastega joonistanud, mänginud ning aidanud neil õppida ning nad märkisid lisaks, et tugiisik võiks aidata ka lapsi hoida. (Ratnik ja Kibin, 2009).

Ratniku ja Kibini uurimuse raames tehtud intervjuusid analüüsides, on näha, et teenuse eesmärki tõlgendatakse erinevate osapoolte poolt erinevalt – näiteks mõned pered soovisid sellist abi, mis ei olnud teenuse sisuga kooskõlas.

Gerda Kiipli (2012) uuris oma magistritöös pere tugiisiku teenuse osutamist SA Dharma tugiisikute tugikeskuse näitel. Magistritöö raames läbiviidud intervjuudes nimetasid Kiipli andmetel mitmed pered teenuse sisuna nõu andmist, hinnangutevaba kuulamist, emotsionaalset toetamist ning lisasid, et tugiisik abistas neid igapäevaelu küsimustes. Samuti selgus, et eesmärkide püstitamine on töös perega väga oluline. Kiipli kirjutab, et teenusega olid rohkem rahul need pered, kes olid koostöös tugiisikuga püstitanud selged eesmärgid. Pered, kes seda ei teinud, tundsid Kiipli sõnul, et tugiisik on kui kaaslane, kellega aeg-ajalt kohtuti ning kellega sai rääkida.

Tehes praktikat lastekaitsetöötaja juures, käisin koos tugiisikuga kodukülastusel kaasas. Panin tähele, et pereema jaoks tundus tugiisikuga kohtumine olevat nagu kohustus. Jäi mulje, et ta ütles täpselt neid asju, mida tugiisik kuulda soovis ning ta ei paistnud tundvat end väga mugavalt (see viimane võis olla tingitud minu kohalolekust). Tugiisiku tegevust jälgides tundus nagu ta kontrolliks pereema – küsis ja tegi märkmikku märkmeid. Nendevahelist interaktsiooni jälgides ei olnud aru saada kuivõrd ema mõistis seda, mida tugiisik talle rääkis. Tugiisik seletas mulle hiljem, et tema peamine partner perega tegelemisel on ema, sest isa ei taha temaga suhelda. Kodukülastus jättis mulle ebamäärase tunde toimunust. Minu ootused sellest kohtumisest olid teistsugused. Ma arvasin, et inimesed tunnevad end mugavamalt, tehakse koostööd ning koos tegutsemine on palju konkreetsem. Selle tõttu tekkis mul huvi selle teenuse vastu – tahtsin lähemalt teada, millised on erinevate teenusega seotud osapoolte arvamused sellest teenusest.

Tulenevalt eelöeldust on minu eesmärk kirjeldada pere tugiisiku teenuse praktikat ühes Lõuna-Eesti väikelinnas lastekaitse spetsialisti, tugiisiku ning pere vaatenurgast.

Otsin vastust neljale uurimisküsimusele:

1. Kuidas kirjeldavad lastekaitse spetsialist, pere tugiisik ning pere inimene, kellel oleks vaja pere tugiisiku teenust?
2. Milline on lastekaitse spetsialisti, pere tugiisiku ja pere arvates tugiisiku roll?
3. Kuidas kirjeldavad lastekaitse spetsialist, pere tugiisik ning pere tugiisiku tööd?
4. Kuidas kirjeldavad lastekaitse spetsialist, pere tugiisik ja pere tugiisiku ja pere vahelist suhet?

3. METOODIKA

3.1 Metodoloogiline lähtekoht

Tulenevalt käesoleva bakalaureusetöö eesmärgist kirjeldada pere tugiisiku teenuse praktikat Lõuna-Eesti väikelinnas lastekaitse spetsialisti, tugiisiku ning pere vaatenurgast, valisin töö metodoloogiliseks lähenemisviisiks kvalitatiivse uurimismeetodi. Kvalitatiivses uuringus tegeletakse inimeste isikliku ja sotsiaalse kogemuse uurimise, kirjeldamise ja tõlgendamisega ning üritatakse eelnevalt püstitatud hüpoteeside paikapidavuse testimise asemel mõista pigem väikese arvu osalejate maailmavaadet (Laherand, 2008). Kvalitatiivse uurimistöö eesmärk on kirjeldada ja seletada sotsiaalset tegelikkust inimeste individuaalsete tõlgenduste kaudu (Õunapuu, 2014), mistõttu sobib minu uurimuses kasutada kvalitatiivset uurimismeetodit.

3.2 Andmekogumismeetod

Viisin läbi poolstruktureeritud intervjuud. Intervjuu on paindlik meetod, sest see annab võimaluse andmekogumist vastavalt vastajale ja olukorrale reguleerida – uurijal on võimalik vastaja vastuseid paluda täpsustada või ka näiteks lisaküsimusi küsida (Hirsjärv, Remes ja Sajavaara, 2004). Pere tugiisiku teenust uurides ei saa olla jäik, seega andmete kogumine poolstruktureeritud intervjuude kaudu on selle uurimiseks sobiv meetod. Sellisel juhul on intervjuu korraldus osaliselt reglementeeritud, küsimuste järjekorda võib intervjuu käigus muuta, küsimuste sõnastamine on paindlik, intervjuueerija võib vastata küsimustele ja anda selgitusi, vajaduse korral võib lisada ka täpsustavaid küsimusi ning küsimuste liik ja arv ei ole piiratud (Õunapuu, 2014). Intervjuus on võimalik ka vastajat, tema žeste ja näoilmet näha (Hirsjärv jt, 2004) ning intervjuud salvestades ja seda hiljem analüüsides võib see verbaalsele informatsioonile palju juurde anda.

3.3 Uurimuses osalejad

Mitmekülgse ülevaate saamiseks pere tugiisiku teenuse praktikast Lõuna-Eesti väikelinnas on mõistlik ja oluline seda uurida teenusega seotud inimeste arvamuste ja kogemuste kirjelduste kaudu. Seetõttu valisin uurimusse kolm teenusega seotud osapoolt – lastekaitsepspetsialist, pere tugiisik ning teenust kasutav pere. Intervjueeritavate leidmiseks võtsin ühendust Lõuna-Eesti väikelinna Linnavalitsuse Sotsiaalameti lastekaitsepspetsialistiga, kelle juures 2014. aasta sügisel vaatluspraktika läbisin. Lastekaitsepspetsialist oli nõus uurimuses osalema ning võttis minu palvel ühendust pere tugiisikuga, kes andis samuti nõusoleku intervjuus osalemiseks. Lisaks palusin lastekaitsepspetsialisti abi, et leida pere, kes kasutab tugiisiku teenust ja paluda tema nõusolekut uurimuses osalemiseks. Uurimuses nõustus osalema üks pereema, kes on tugiisikuteenust kasutanud 3-4 aastat ning selle aja jooksul on temaga koostööd teinud 3 erinevat tugiisikut. Lastekaitsepspetsialist on töötanud selles ametis veidi üle 20 aasta ning tugiisik teeb oma tööd 4. aastat. Tugiisik on läbinud Marika Ratniku läbiviidud koolituse Sotsiaalministeeriumi kaudu ning koolituse läbimise ajal töötas ta juba tugiisikuna.

3.4 Uurimuse eetiline aspekt

Enne intervjuu algust selgitasin uurimuses osalejatele uurimuse eesmärgi ning selgitasin, miks on nende arvamused olulised. Palusin võimalust vestlus salvestada, seletasin selle vajalikkust ning uurimuses osalejad olid sellega nõus. Samuti lisasin, et küsimustele vastamine on vabatahtlik ning konfidentsiaalsuse tagamiseks kasutan intervjuus kirjeldatud näiteid, arvamusi ja kogemusi oma töös vaid sellisel kujul, et ei ole võimalik kindlaks teha, kes räägib ning kellest räägitakse. Uurimuses osalejate nimed olen asendanud nende rolliga pere tugiisiku teenuse juures - lastekaitsepspetsialist (LKS), tugiisik (TI) ning pereema (P).

3.5 Uurimuse käik

Esimese intervjuu viisin läbi 20. veebruaril ning teised kaks 10. märtsil 2015. aastal. Intervjuu pereemaga toimus tema kodus ning teised toimusid linnavalitsuse ruumides. Lastekaitsepspetsialisti ja tugiisikuga läbiviidud intervjuud kestsid umbes 45-50 minuti ning intervjuu pereemaga 21 minutit. Intervjueeritavatega olin ruumis üksi. Kõigis intervjuudes oli katkestusi telefonikõne, teise ametniku või lapse tõttu, kuid intervjuud see minu meelest väga ei mõjutanud – vastaja rääkis samamoodi edasi. Kuigi olin lastekaitsepspetsialisti ja tugiisikuga varasemalt praktika raames kokku puutunud, küsisin igaks juhuks üle, kas nad soovivad teietada või sinatada. Sama küsisin ka pereema käest, kellega kohtusin esmakordselt. Kõik intervjueeritavad arvasid, et võiksime sinatada. Intervjuude läbiviimiseks valmistasin ette kolm intervjuukava, mis osade teemade poolest erinesid üksteisest. Kõigis kolmes intervjuus olid küsimused kohandatud vastavalt vastajale ning nende koostamisel lähtusin uurimisküsimustest. Lisaks peamistele teemadele esitasin alguses sissejuhatavaid küsimusi, mis olid seotud konkreetse vastajaga. Lasin intervjueeritaval vabalt rääkida ning küsisin vahepeal lisaküsimusi lähtuvalt nende vastustest.

Kõiki kolme intervjuud võrreldes tundsin, et kõige vabam õhkkond oli lastekaitsepspetsialisti intervjueerides. See oli ilmselt ka sellepärast, et temaga olin rohkem tuttav kui teiste osalejatega ning tulenevalt tema ametipositsioonist on ta tõenäoliselt rohkem harjunud võõrastega rääkima ning uurimustes osalema. Lastekaitsepspetsialist ütles, et ta võib-olla natuke pelgab diktofoni, kuid tegelikult ei olnud vestluse käigus aru saada, et ta sellele üldse keskendunud oleks. Kuna olen temaga ka varem vestelnud, siis tundus, et tema jaoks oli see tavaline vestlus minuga – ei pabistanud ega olnud ärevil. Seetõttu ei näidanud ma talle ka intervjuuküsimusi enne vestluse algust. Lastekaitsepspetsialist oli väga jutukas ning vestlus läks lodusalt.

Tugiisik oli veidi vähemjutukam ja tagasihoidlikum kui lastekaitsepspetsialist. Meie vestluses oli päris palju mõttepause, seega vahepeal mul tekkis halb tunne nagu ma sunniks teda rääkima ning tema mõtleb, mida öelda. Vastuste n-ö „kätte saamiseks“ pidin rohkem pingutama, küsima lisa-

ja täpsustavaid küsimusi. Ma arvan, et meie jutuajamist mõjutas tugevasti vestluse salvestamine. Tugiisik ka ise ütles, et ta natukene kardab diktofoni rääkimist, kuna tema jaoks on see täiesti uus kogemus. Kuna olen tugiisikuga ka varasemalt kokku puutunud, siis oskan võrrelda teda tavaolukorras juttu ajamas ning intervjuud andmas. Kindlasti mõjutas meie vestlust ka see, et tegemist ei olnud niisama jutuajamisega, vaid intervjuueerimisega.

Kõige raskem oli intervjuud teha pereemaga. Lastekaitse spetsialistilt sain teada, et ema soovib minuga rääkida tugiisiku juuresolekul. Kui jõudsin pereema juurde koju, küsin üle, et võib-olla võime ka kahekesi rääkida ning pereema oli nõus ja tugiisik lahkus. Pereema vastas mu küsimustele väga lühidalt ning tema puhul täpsustavate ja lisaküsimuste küsimine eriti rohkem informatsiooni mulle ei andnud – arutelu ei tekkinud. Mul oli veidi ebamugav olla, kuna tundsin, et ema väga ei taha rääkida. Üritasin pingevaba õhkkonda tekitada sissejuhatava tekstiga, küsisin küsimusi enda meelest rahulikult ja loomulikult, kuid tundub, et see eriti ei aidanud. Ma ei saanud aru, et ta oleks diktofoni kartnud, pigem tundus, et ta ongi suhteliselt rahulik ja vähese jutuga inimene (see, kuidas ta tugiisikuga vestles, oli sama nagu minuga).

3.6 Analüüsi meetod

Kui olin intervjuud läbi viinud, siis transkribeerisin need. Seejärel hakkasin kodeerima ning lõin erinevaid kategooriaid. Kasutasin avatud kodeerimist ning kui kõik intervjuud olid kodeeritud, koondasin ühte faili kõik tekkinud kategooriad, lisasin kategooriate alla kõikide uurimuses osalejate koodid eraldi ning koondasin iga kategooria alla ka osalejate tsitaadid. Kokku tuli 14 kategooriat, millest analüüsisin kuut, sest antud töö maht ei ole nii suur, et oleksin saanud kõikidest intervjuudes tekkinud teemadest rääkida. Kategooriate valimisel lähtusin nii uurimisküsimustest kui ka teooria osas käsitletud teemadest. Analüüsist jäid välja näiteks sellised teemad nagu teenuse kasutama hakkamine, teenuse lõpetamine, lastekaitsetöötaja ja tugiisiku vaheline suhtlemine jne.

3.7 Uurija refleksiivsus

Kvalitatiivset uurimust läbi viies tuleb arvestada sellega, et uurijal võib olla mõju andmete kogumisele ning tõlgendamisele. See, et olin lastekaitsepspetsialistiga ja tugiisikuga varasemalt tuttav, mõjus minu meelest intervjuude läbiviimisele hästi. Sain palju huvitavat infot, tundsin konteksti ning ehk oli ka neil minuga mugavam rääkida. Emaga läbiviidud intervjuud mõjutas kindlasti see, et ma olin talle võõras ja küsisin isiklikke asju. Võib-olla seepärast ta nii aldis rääkima polnudki. Ma arvan, et ma olin kõikide uurimuses osalejatega sõbralik ja hinnangutevaba ning andmeid kogudes püüdsin olla nii objektiivne kui võimalik. See tähendab, et ma ei küsinud suunavaid küsimusi ning tagasisidet andes (noogutamine, sõna „jah“) olin loomulik. Küll aga võisid minu varasemad teadmised ja kogemused andmete analüüsimist mõjutada. Oleksin ma seda teemat uurinud enne praktikale minemist, siis analüüsiv arutelu oleks tõenäoliselt veidi teistsugusem tulnud, sest praktika oli väga informatiivne ja huvitav.

4. ARUTLEV ANALÜÜS

Analüüs on koostatud intervjuudest kogutud andmete põhjal ning selle tegemisel lähtusin lisaks uurimisküsimustele ka intervjuudes esilekerkinud teemadest.

4.1 Teenuse kasutaja kirjeldus

Teenuse kirjeldustest tuleb välja, et teenus on mõeldud lastega peredele, kes vajavad abi lastele turvalise ja toetava kasvukeskkonna loomisel. Konkreetsema ülevaate saamiseks küsisin uurimuses osalejatelt, kuidas nemad kirjeldavad pere tugiisiku teenuse kasutajaid. Nii lastekaitsespetsialisti kui ka tugiisiku sõnul on mõnedel lapsevanematel lastekasvatamisel raskusi ja probleeme. Nad ei oska neid probleeme tihti märgata ja kui märkavad, siis ei oska nad nendega kuidagi hakkama saada:

LKS: „/.../ lapsega probleemid ja ta ei oska neid probleeme lahendada ja ta võibolla üldse ei pööragi neile tähelepanu.“

Pereema põhjendab teenuse kasutama hakkamist samuti sellega, et koges lastekasvatamisel raskusi:

„/.../lastega oli raske hakkama saada /.../ kasvasin neid lapsi üksinda, enne kui ma selle viimase lapse isaga tutvavaks sain.“

Pereema arvates võiksidki tugiisiku teenust kasutada inimesed, kes kasvatavad oma lapsi üksi ning kes ei suuda tagada oma lastele eluks ja arenguks vajalikku:

„/.../ paraku on see, et inimestel on lapsed ja nad kasvatavadki neid üksi /.../ lapsel peaks olema see kodu olemas, kus ta saaks elada, et see oleks puhas ja, et tal oleks ikkagi see soe söök laual. Aga paraku ma tean perekondasid, kellel seda tegelikult ei ole.“

Pereema annab mõista, et paljudel inimestel puudub lähivõrgustik ja toetus nende poolt. Jääb aga mulje, et üksi olemine ei tähenda siin ainult suhete, vaid ka majandusliku toe puudumist. Lastekaitsespetsialist kinnitab, et paljudel klientidel puudub lähivõrgustik:

„/.../ sel naisel on ka oma ema olemas, aga sealt eriti palju tuge ei saa, need suhted ei ole nagu eriti head.“

Jelena Nikitina (2009) uuris oma magistritöös erinevate Tartu perekondade arvamusi ja kogemusi sotsiaalsüsteemiga ning leidis samuti, et mitmetel intervjuueeritavatel ei ole oma päritoluperekonna ja sugulastega tihedat läbikäimist. Lastekaitsespetsialisti ja tugiisiku sõnul on mõnes peres aga erinevate sugulaste suhted paremad ning nendel peredel on võimalik toetust oma lähedastelt saada. Dubois ja Miley (2011) kirjutavad, et oluliseks toeks on just lähedased inimesed.

Tugiisik ei räägi klientide puhul niivõrd probleemidest või üksi olemisest, nagu rääkisid lastekaitsetöötaja ja pereema, vaid kirjeldab nende puhul pigem madalat enesehinnangut:

„/.../ nad on /.../ endale juba selgeks teinud, et nad on väärtusetud eksju, nad ju kodutki välja ei julge.“

Madalast enesehinnangust on intervjuus juttu veelgi ning jääb mulje, et see on üks selgesti eristuv iseloomulik joon, mida tugiisik teenust kasutavate inimeste juures on märganud. Madalal enesehinnangul on mitmeid põhjusi ning üheks põhjuseks võib olla ka see, et sotsiaaltöö kliendid on stigmatiseeritud.

Ennast mitte väärtustades ja teistest isoleerides võib inimesel kaduda võime märgata oma lähedasi:

TI: „/.../ et nad märkaks oma lapsi. /.../Mis igapäevaelus tegelikult nagu kaob kuskile.“

Tugiisik näeb, et vanematel on pigem probleemid endaga, mitte niivõrd laste kasvatamisega. Lisaks vähesele tähelepanu osutamisele oma lastele ei oska tugiisiku sõnul ka osad emad ja isad oma lastega suhelda, tegeleda ega piire panna ning nii võivad lapsed sattuda pahandustesse. See võib samuti seotud olla sellega, et vanemad on nii hõivatud enda probleemidega, et ei suuda lastele tähelepanu pöörata. Lastekaitsespetsialist kirjeldab vanemate juures madalat vaimset võimekust, millega seletab seda, et nad ei püsi vanemlikus rollis või, et neil ei ole häid sotsiaalseid oskuseid.

Tugiisiku sõnul on palju tööd ka depressioonis olevate emadega. Ema vaimne tervis mõjutab kodust keskkonda ja see tähendab ka laste heaolu. Tugiisik tunneb, et depressioonis emaga tegelemine võtab fookuse kogu perelt:

„Praegu on päris mitu peret /.../, kus tegelikult ma väga lasteni ei jõuagi.“

Tõenäoliselt mõtleb tugiisik seda, et tegeletakse ainult ema ja tema probleemidega. Perekeskse töö põhimõtete kohaselt peaks fookus olema aga tervel perel (Thomlison, 2007 Thomlison, 2008 kaudu; Shulman, 2005). Selleks, et saada kogu perega tööd teha, tuleks aidata emal depressioonist välja tulla. Sellise teemaga tegelemine on aga väga raske, seega jääb kahtlus, kas tugiisikutel on oskusi sellega tegelemiseks. Näiteks Howard ja Brooks-Gunn (2009) leiavad, et kodukülastusprogrammid ei ole kujundatud tegelemaks probleemidega, mis on seotud kõrge stressi tasemega või vaimse haigusega.

Intervjuudes räägiti mitmel korral, et väga paljudes peredes on ühel vanematest või mõlemal vanemal alkoholiprobleem. Teenusekasutajate seas on ka vanemaid, kelle omavahelised suhted on probleemsed. Nad kaklevad verbaalselt ja füüsiliselt (enamasti alkoholijoobes) ning see kõik

mõjutab lapsi, sest nad peavad seda kõike kuulma ja pealt nägema. On selge, et kui vanem on endaga tegelemisel hädas ning elu on n-ö pahupidi, siis lastega tegelemine võib jääda unarusse. Seega mõnedel vanematel ei jätku tähelepanu oma lastega tegelemiseks ning mõnedel ei ole lihtsalt vastavaid oskusi:

LKS: „/.../kui laps sünnib, siis peaks nagu vanem /.../ kohe teadma, mis ta peaks tegema. Aga tegelikult ju kõik ei oska ja kõik ei tule selle peale, kuidas käituda ja mis moodi teha.“

Lastekaitsepspetsialist ütles intervjuu alguses, et kui perekonnas on mõlemad vanemad, siis proovib tugiisik nende mõlemaga koostööd teha. Mida rohkem me rääkisime, seda enam hakkas välja tulema see, et tegelikult on põhiline töö emadega ning vahel harva isadega ning lastekaitsepspetsialist lisas, et paljud mehed ei taha üldse tugiisikuga suhelda. Võimalus koostööks pakutakse aga mõlemale – emale ja isale. Ratnik ja Kibin (2009) leidsid samuti oma uurimuses, et tugiisik tegi koostööd tihti vaid ühe pereliikmaga – enamasti emaga ning ka Linno (2012) kirjutab, et lastekaitsetöös keskendutakse rohkem emale kui isale. Tugiisik ning intervjuueeritud pereema kinnitasid seda, et koostööd meestega on vähem või ei ole üldse ning kõik kolm lisasid, et kui lapsed on kodus kodukülastamise hetkel, siis suheldakse ja räägitakse ka nendega. Lastekaitsepspetsialist arvab, et paljud isad ei taha seda tunnistada, et neil oleks tugiisiku abi vaja.

Lastekaitsepspetsialist ja tugiisik on oma töö jooksul kohtunud ka peredega, kes on teenusest täiesti keeldunud, põhjustes pole nad aga kindlad:

TI: „/.../ väga palju on, kes ei võta seda teenust vastu. Nad keelduvad, /.../ mul on selline mulje jäänud.“

LKS: „/.../ meil /.../ mõningad üksikud juhtumid on, kus pere on ära öelnud tugiisikust /.../ega ma vägisi ei saa, kui ta vastu on.“

Keeldumine võib seotud olla sellega, et konkreetne tugiisik ei sobi/meeldi perele:

LKS: „/.../ inimene ei ole ju kuldmünt, ta ei meeldi kõigile.“

Kõik inimesed ei sobi omavahel ning valikute puudumine paneb pere mõnes mõttes sundolukorda – abi oleks vaja, aga see tuleks vastu võtta inimeselt, kelle juures ta tunneb ennast ebamugavalt ning see võibki olla üheks keeldumise põhjuseks.

Tugiisik ütleb, et paljud inimesed ei soovi oma olukorda muuta. Kui ta jõuab perega koostööni, siis tihti suurt arengut ei toimu:

„/.../Nad on natukene tõusnud /.../. Ja siis nad jäid ühele joonele ja sealt nad nüüd /.../ pigem kukuvad, tulevad tagasi /.../, aga kõrgustesse enam ei pürgi /.../.“

Muutumine ja muutuse säilitamine on väga raske, alati on lihtsam vanaviisi jätkata. Põhjus, miks teatud hetkel perel enam motivatsiooni ja tahet pole võib olla tingitud sellest, et nad ei näe endale meeldivat tulemust – muutus ei meeldi või ei sobi neile. See aga võib tähendada seda, et pere ei ole teinud endaga seonduvaid otsuseid ise ning see on vastuolus Thomlisoni (2007, Thomlison, 2008 kaudu) perekeskse töö põhimõtetega.

Intervjuude põhjal võib öelda, et teenust kasutavad pered ja nende mured on väga erinevad. Üldistatuse taseme poolest erinevad ka uurimusse kaasatud osapoolte kirjeldused teenuse kasutajatest. Lastekaitsespetsialist ja pereema näevad pere pigem kui tervikut ning tugiisik näeb rohkem konkreetset inimest peres. Kõik uurimuses osalejad väitsid aga üksmeelselt, et tugiisik teeb enamasti koostööd emadega, vahel harva ka isadega ning kui lapsed on kodukülastamise hetkel kodus, suheldakse ka nendega.

4.2 Teenuse korraldus

Pere tugiisiku teenuse eesmärgiks on toe pakkumine, igapäevaoskuste õpetamine ja arendamine, et vanemad püsiksid vanemlikus rollis, pere saaks igapäevaelus hakkama ning lastele oleks

tagatud arendav ja turvaline kasvukeskkond. Lastekaitsepspetsialist võrdleb seda teenust ka lapsevanematele mõeldud koolitustega, mida uuritud piirkonnas enam eriti ei korraldata.

Peredega töötavad tugiisikud võivad olla väga erinevate kvalifikatsioonidega - osad on läbinud tugiisiku koolituse ning osad omavad pedagoogilist haridust. Kvalifikatsioonide erinevus tuleneb sellest, et tugiisikute koolitajaid ja koolitusi on palju ja erinevaid. Sotsiaalministeeriumi andmetel on nendeks olnud näiteks SA Dharma, MTÜ Perede ja Laste Nõuandekeskus, MTÜ Anni Mängumaa jpt (Sotsiaalministeerium, i.a). Ka Eesti lastekaitsetöötajad on väga erinevate kvalifikatsioonidega, selgus AS PricewaterhouseCoopers Advisors'i (2013) poolt teostatud lastekaitse korralduse uuendamise alusanalüüsi lõpparuandest ning erinevate kvalifikatsioonidega inimeste töötamine selles valdkonnas viitab sellele, et süsteem tervikuna on ebaühtlase tasemega.

Kolmepoolne leping lastekaitsetöötaja, tugiisiku ja pere vahel tehakse üldjuhul üheks aastaks ning tugiisik külastab peret harilikult kaks korda nädalas. Kohtumised toimuvad tavaliselt pere kodus ja nende pikkuseks on umbes kaks tundi, mille sisse kuulub pere juurde minemine, perest lahkumine ning aruannete täitmine. Autorid (nt Dolan, Canavan ja Pinkerton, 2006; Collins, Jordan ja Coleman, 2013), kes kirjutavad perede abistamisest kodus leiavad, et töö inimese kodus annab võimaluse mõista ja näha nende argipäeva. Lastekaitsepspetsialist ütleb samuti, et kodukülastusi tehes näeb väga hästi kodust olukorda – millised on elamistingimused, pereliikmetevahelised suhted jne. Lastekaitsepspetsialisti sõnul ei pea toe ja abi pakkumine toimuma alati pere kodus ning samamoodi on arvanud ka Edelman (2004). Lastekaitsepspetsialist lisab, et tugiisik võib minna näiteks vanemaga kooli kaasa, ametiasutustesse asju ajama jne.

Enamasti toimuvad kodukülastused tööaegadel, kuid mõnes peres ka õhtuti. Uurimuses osalenud pereema ütles, et talle meeldib, kui ta kohtub tugiisikuga päevasel ajal, sest siis on lapsed lasteaias ja koolis ning nii jääb rohkem aega rääkimiseks ega pea mitme asjaga korraga tegelema. Kuigi pereemal on hea ja rahulik tugiisikuga kahekesi rääkida, siis tema antud info võib jääda ühekülseks – ta küll räägib oma arvamustest ja arusaamadest, kuid pereelu ei ole võimalik täielikult mõista vaid ühe inimese sõnade järgi, selleks oleks vaja suhelda kõigi pereliikmetega. Selline kahekesi kohtumine pereelu hindamiseks ja sellest aimu saamiseks on liiga kunstlik.

Teisalt võib kahekesi suhtlemise soov tuleneda sellest, et ema on üksik – tema ümber ei ole palju inimesi, kes teda kuulaks, nõustaks ja toetaks.

Kui leping hakkab lõppema hinnatakse pere olukorda – kas võiks lepingut pikendada, külastamissagedust muuta vms. Lastekaitsespetsialist ei oska öelda, kui pikk teenus peaks täpselt olema, sest kõik pered ja nende mured on erinevad:

„Me vaatame sellest olukorrast. Kui nüüd see emme tundub, et ta ongi, noh ütleme niiviisi sotsiaalselt oskamatu ja ta võibolla natuke oma vaimsetelt võimetelt ei ole, siis teeme ikka pikemaajalise lepingu. /.../. Aga kui, ütleme seal on mingi niisugune /.../ kriisiolukord selles mõttes /.../, et on olnud näiteks seal /.../ perevägivald kodus. Ja nüüd siis toetada, et kuidas /.../, kuidas vanemad omavahel suhted saaksid ära klatitud, et siis /.../ nagu vaatame mõned kuud.“

Pereliikmetevahelisi suhteid ja inimese vaimset tervist on võimalik parandada ja muuta, kuid nende keerulise olemuse tõttu ei pruugi mõni kuu selleks piisav olla. Vägivald on probleemide ja halbade suhete kulminatsioon ning see tähendab, et selle taga võib olla pikemaajaline protsess, mis vajaks võib-olla hoopis teistsugust lahendust. Seega ei pruugi see teenus olla kõige sobilikum niivõrd raske teemaga tegelemiseks. See näide võib vihjata sellele, et peredele määratakse teenuseid analüüsimate, millist abi neil tegelikult vaja oleks.

Teenuse pikkus ei ole määratud teenuse kirjeldustes ega ka määrustes, selle määramisel lähtutakse pere vajadustest. See võib olla põhjuseks, miks lastekaitsespetsialisti määratlus lühiajalisest ja pikemaajalisest teenuse kasutamisest jääb veidi ebaselgeks. Kui ta räägib lapse kooliraskustega tegelemisest kooliaasta algusest lõpuni (ehk 9 kuud), siis kasutab ta sellest rääkides sõna lühiajaline. Seega võib järeldada, et pikemaajaline teenuse kasutamine tähendab aastaid, kuid need piirid on ähmased.

Ratnik ning Kibin (2009) kirjutavad, et soovitatav oleks teenuse osutamise perioodiks määrata 6-9 kuud, et vältida klientides tunnet, et nad on pikaks ajaks tugiisikuga justkui „seotud“ ning selline periood aitab ära hoida ka klientide motivatsiooni vähenemist koostööprotsessi

panustades. Intervjuudes osalejate jutust selgub, et 6-9 kuud ei ole alati piisav aeg kliendi muredega tegelemiseks. Kõigi uurimuses osalejate sõnul ulatub teenuse kasutamise aeg tihti ka aastatesse. Ratniku ja Kibini (2009) nimetatud „seotud“ tunne ei ole iga pere jaoks halb ega piirav. Kui tugiisik rääkis ühe perega, et nad võiksid rohkem pingutama hakata, et saaks ka lepingu lõpetamise peale mõelda, siis pereema oli selle peale küsinud:

TI: „/.../ aga mis sul selle vastu on et sa meie juures käid? Meile sobib.“

See võib olla märk motivatsiooni vähenemisest ning olla seotud ka sõltuvusse jäämisega, millest lastekaitsespetsialist intervjuus rääkis. Ta ütles, et pered, kellel läheb juba päris hästi, nende juures hakkab tugiisik järjest vähem käima. Seda sellepärast, et lastekaitsespetsialisti sõnul on oluline, et pered ei harjuks ära sellega, et keegi nende juures kogu aeg käib ehk nad ei jääks teenusest sõltuvusse. See võib olla ka lastekaitsespetsialisti hirm ning tegelikult võib tegemist olla hoopis pere lähivõrgustiku puudumisega, mille üle arutlesin ka eespool.

Lastekaitsespetsialist arvab, et see teenus on väga paindlik ja nad püüavad pakkuda sellist toetust ja abi nagu pere vajab ning nii kaua kui vaja:

LKS: „/.../ mina tegelikult arvan seda, et pigem olgu sellel perel peal see tugiisik natuke kauem, kui et ma pean need lapsed sealt ära võtma ja panema lastekodusse. /.../ igatahes on neil lastel, ma loodan, seal kodus siiski parem.“

See mõte ühtib põhimõttega, mis on perekondade toetamiseks mõeldud teenuste aluseks. Asenduskodus võivad olla paremad tingimused kui lapse päris kodus, aga seal ei ole talle ühte või kahte kõige tähtsamat inimest – ema ja/või isa. Ka Ratniku ja Kibini (2009) uurimuses osalenud ametnikud ja tugiisikud pidasid teenuse üheks tähtsaimaks kasuteguriks seda, et lapsed saavad jääda elama oma bioloogilisse peresse.

Intervjuudest selgub, et reeglina tehakse kolmepoolne leping üheks aastaks ning tugiisik teeb kodukülastusi kaks korda nädalas kaks tundi. Lastekaitsespetsialisti sõnul püüavad nad teenuse

pakkumisel olla paindlikud, seega võib teenuse korraldust sõltuvalt perest muuta (pikemaks, lühemaks, harvemaks jne). Kodukülastused toimuvad enamasti tööaegadel, mil kõiki pereliikmeid tegelikult alati kodus ei ole ning tugiisikud, kes peredega töötavad võivad olla väga erinevate kvalifikatsioonidega.

4.3 Tugiisiku roll lastekaitsetöös

Lastekaitsetöötaja jaoks on tugiisik vahendaja lastekaitsetöötaja ja pere vahel. Ta lisab, et tugiisikut ei peeta ametnikuks ning ehk on seetõttu peredel temaga natukene lihtsam oma muresid ja mõtteid arutada ning ehk on ka lähedasem suhe temaga kergem tekkima:

„/.../võib-olla see usalduse saavutamine on temale lihtsam ja tema kuidagi pääseks sellele pere nendele muredele ja /.../ emale /.../ niiviisi lähemale, suudaks nagu aidata natuke rohkem kui mina ametnikuna.“

Selles konkreetses omavalitsuses on tugiisikuna töötav spetsialist olnud tööle vormistatud omavalitsuse juurde erinevalt. Ta on olnud tööl nii tugiisikuna kui ka sotsiaaltöö spetsialistina ning ka tema tunnetab seda erinevat mõju, mida need kaks ametinimetust omavad:

„Ja, kui ma nüüd /.../ linnavalitsuse all vormistatud olen, siis algul, noh ma ise ei saanud arugi. Ja siis, kui mingi hetk mõtlesin, oppa, mida ma teen? Ma käitun nagu ametnik. Mul hakkas kaduma kontakt peredega. /.../ ja siis ma kutsusin ennast tagasi, et ma olen tugiisik. Et selle teadmisega saab seda tööd teha. Kui ma muutun ametnikuks, siis, siis nagu ei ole midagi. See ei toimi.“

Põhjus, miks pered ametnikku kui kedagi kõrgemat näevad võib peituda selles, et lastekaitse spetsialistil on seadusest tulenev võim, mis määratleb tema ja kliendi positsiooni ning seetõttu on tal mingil määral õigus perega seotud otsuseid teha või nende otsuste mõjutajaks olla. Ka Linno (2012) kirjutab, et lastekaitsetöötajate narratiivide analüüs näitab võimupositsioonilt

suhtlemist klientidega. Kui pere ei soovi tugiisiku abi vastu võtta ja ei kasuta seda võimalust, siis uurimuses osalenud lastekaitsetöötaja tegutseb vahel ka järgmiselt:

„/.../ mõnel juhul ka ma ikkagi survestan ja ütlen niiviisi, et aga ma pakun sulle abi ja kui sa seda abi vastu ei võta /.../ siis, kui ma pean minema kohtusse, siis, siis on see üks fakt, et sa ei võtnud seda abi vastu.“

Selline käitumine on ametialase võimu kasutamine ning see võib raskendada hea koostöö saavutamist. Samuti ei ole mõtet abi teisele peale suruda, sest abisaaja näeb seda siis pigem kohustuse kui võimalusena. Healy (2005) kirjutab samuti, et koostöös leitud lahendused ja võimalused on kliendile tõenäoliselt kasulikumad kui need, mis on talle näiteks ekspertide poolt määratud.

Tugiisik ütleb enda kohta, et ta on sõna otseses mõttes tugi. Ta püüab olla toeks kõikides sellistes asjades, milles ta saab toeks olla ning lisab, et see millist tuge konkreetne pere vajab sõltub perest – vajadused on väga erinevad.

Pereema jaoks on ta inimene, kellele saab enda probleemidest rääkida ning kes aitab tal nende probleemidega tegeleda. Tema jaoks on väga oluline, et tugiisikul on palju kogemusi ja teadmisi:

„Tegelikult on, et ei saa ikka inimene õpetama minna ja nõu andma, kui ta ise ei tea tegelikult, mis see tähendab.“

Siit jääb mulje, et teenuse kasutaja arvates on kogemuse omamine olulisem kui koolituse läbimine. See võib olla sellepärast, et abivajaja usub ja võtab alati tõsisemalt selle inimese nõuandeid ja soovitusi, kes on kogenud seda, mida abivajaja kogeb. Näiteks lastetu tugiisiku lastekasvatamisnõuanded võivad pereemale tunduda vähem usutavad ja asjakohasemad kui tugiisiku nõuanded, kes on ka ise ema.

Uurimuses osalejad näevad tugiisiku rolli veidi erinevat. Lastekaitsepspetsialisti jaoks on tugiisik kui vahendaja tema ja pere vahel. Tugiisik peab ennast sõna otseses mõttes toeks ning ta tunneb, et see, kuidas ta tööle vormistatud on (ametnikuna või tugiisikuna) mõjutab tema tööd. Pereema jaoks on tugiisik inimene, kes kuulab teda ja aitab tal oma probleeme ja muresid lahendada. Ta peab oluliseks, et tugiisikul on ka palju kogemusi ja teadmisi.

4.4 Tugiisiku ja pere vaheline suhe

Usalduse saavutamine on tugiisiku töös väga oluline, et koostöö saaks üldse alguse:

LKS: „/.../mulle tundub, et nad ikkagi on enam vähem saavutanud selle usalduse. Noh, kui ei saavuta, siis ei toimi ka see asi.“

Tugiisik ise arvab, et ta saavutab peredega usalduse ning päris head suhted. Mõnega võtab see kauem aega, aga üldiselt toimub see kiiresti. Ta leiab, et väga oluline on selline suhtumine, et ma olen teie sõber, mitte vaenlane ning see on koostööprotsessi ka hästi mõjutanud:

„Meil üks ema siin mulle kunagi ütles, kui ma talle soovitasin, et ta psühholoogi juurde läheks abi otsima, siis ta ütles, et ma olen käinud ja ma ei olegi ühtegi leidnud, kellega ma saaksin rääkida nagu sinuga.“

Inimesed tajuvad, et tugiisikul on palju kogemusi erinevates eluvaldkondades ning see teeb temast usaldusväärse ja hea abilise, kellelt saab väärt nõuandeid. Samas võib tugiisik olla lihtsalt meeldivate iseloomuomadustega inimene ning selles tulenevalt on temaga hea suhelda.

Tugiisiku sõnul mõjuvad paljudes peredes hästi ka kiitused ja tunnustamine. Tugevustele suunatud lähenemise teoreetikud (Seden, 2008; Healy, 2005) ütlevad samuti, et positiivne ja optimistlik suhtumine klienti võivad mõjuda talle motiveerivalt.

Huvitav on ka see, et tugiisik on oma töös tihti üsna karm, kuid perel ei teki sellest halba emotsiooni ega tõrget tugiisiku vastu:

„Ja ma vahest olen isegi mõelnud, et ma tahaks ennast kõrvalt näha, et kuidas ma nendes peredes käitun, sest tihti ma muutun selliseks /.../, et ma annaksin põhjust neil mulle halvasti öelda või isegi teinekord välja visata. Aga nad ei tee seda millegi pärast.“

Ta lisab, et lastekaitsespetsialistidele on väga inetuid asju öeldud nende karjääri jooksul, kuid tema pole veel seda kogenud. Seda võib seletada sellega, et pered näevad tugiisikut kui tuge ning lastekaitsespetsialisti kui kedagi, kellel on võim. Seega tugiisikuga võivad nad rohkem samastuda ja end sarnasemalt tunda kui lastekaitsespetsialistiga ning see võib mõjutada ka üksteisse suhtumist. Samuti võib seda erinevust põhjendada sellega, et intervjueeritud lastekaitsespetsialisti tööstaaž on pea kuus korda pikem kui tugiisiku oma või ka sellega, et ametnik jääb perest ikkagi veidi kaugemaks ning tal ei teki perega nii head kontakti.

Võib öelda, et tugiisik ja pere on kui head tuttavad, aga kindlasti mitte sõbrad ning seda kinnitab ka pereema:

„Et päris siukse sõbrana ei tunne ma ennast, aga kõike ma temaga ei räägi. Aga no ikkagi, kui ta midagi küsib, siis ma ikka vastan.“

Ta lisab, et usaldus on nende vahel olemas ning ta arvab, et see on suuresti mõjutatud sellest, et tal ning tugiisikul on sarnane lapsepõlv olnud ning selles tulenevalt oskab ta head nõu anda. See viitab taaskord sellele, et teenuse kasutaja arvates on väga-väga oluline tugiisiku elukogemus, mida koolides ega koolitustel ei ole võimalik kahjuks õppida.

Tugiisik leiab, et tema kontakt peredega on küll hea, kuid mitte nii hea, et oleks võimalik kõikide pere jaoks oluliste teemadega süvitsi tegeleda. Tugiisiku sõnul räägitakse nii koolitustel kui kirjutatakse ka erinevates dokumentides, et tugiisik peab aitama perel rahaasju korraldada, kuid ta leiab, et see pole võimalik:

„/.../nii head kontakti ma ühegi perega ei ole veel saanud, et ta toob mulle ja lajatab mulle kõik oma sissetulekud, kõik oma väljaminekud ja kuidas ta igapäevaselt majandab/.../ kui ma panen iseennast, et mul endal käiks tugiisik, siis ma küll oma rahaasju kindlasti ei avalikusta. Ja nii samamoodi on nende peredega, nad hakkavad valetama siis.“

Kuigi tugiisikul on palju kogemusi erinevate peredega, siis kõik pered ei pruugi seda arvamust siiski jagada. See, et tugiisik oma rahaasju ei taha avalikustada võib olla seotud mingisuguse tema enda kogemusega minevikus ning see ei tähenda, et kõik pered sama meelt on. Tugiisik saab näiteks aidata lahendada pere finantsprobleeme ning õpetada rahaga oskuslikult ümber käima. Ka pereema ütles, et üks eelmine tugiisik aitas tal teha maksegraafiku, kui ta lasteaiale võlgu jäi.

Thomlison (2007, Thomlison, 2008 kaudu) kirjutab, et perekond tuleb kaasata muutuste protsessi täieliku partnerina. See tähendab, et kõik osapooled selles töös on võrdsed ning seda väitsid ka intervjuus osalejad, näiteks:

TI: *„Kindlasti hästi palju, et ma nende usaldust võidan, on see /.../, et ma nendega ühel tasemel olen. Ma ei tõsta ennast kõrgemale.“*

Intervjueeritavate sõnakasutus lubab oletada, et lastekaitse spetsialist ja tugiisik ei näe peret kui võrdset partnerit. Näiteks tugiisik räägib perega võrdseks olemisest, kuid samas lausub ka nii:

„Ma arvan, et see ikkagi aitab selle klassi inimestel hästi palju toimetada. Edasi minna.“

Linno (2012) kirjutab, et lastekaitsetöötajad kategoriseerivad oma kliente kehvamateks kasutades sõna „sellised“. Fraasiga „selle klassi inimesed“ võib tugiisik sama teha. Olles lastekaitse süsteemi osaline võib tema jutt peegeldada süsteemile iseloomulikku mõtlemist. Tugiisik küll ütleb, et ta ei tõsta ennast kõrgemale, kuid endale teadvustamata võib ta seda siiski teha:

„Ja kui ma siis seal, selles peres ka kogu aeg seda tähelepanu juhtisin, et tegele lastega ja kui te ei hakka tegema ühte ja teist asja, siis hoiatused, et milleni see võib viia.“

Toetudes tugiisiku ja pereema kirjeldustele, võib arvata, et see positsioonide erinevus on tuntav ning see mõjutab ka nende vahelist suhet. See võib olla põhjuseks, miks nad raha teemadega ei tegele ning pereema tugiisikuga päris kõikidest asjadest ei räägi.

Lastekaitsepspetsialist kasutas väga tihti sellist väljendit nagu „tugiisiku peale panemine“ rääkides teenuse määramisest erinevates kontekstides, näiteks:

„Just selle laste olukorra pärast on see tugiisik pandud.“

„Teine lastekaitsepspetsialist otsustas, et paneme näiteks sinna selle tugiisiku peale.“

Selline sõnakasutus jätab mulje nagu tugiisik oleks ravim või kontroll, mis on perele välja kirjutatud või määratud. Nii näitab lastekaitsepspetsialist ka oma ametialast võimu ning pere positsiooni – perel ei lasta ise otsustada. Tegelikult määravad aga ka juba määrused selle, et tugiisikul on ka kontrollifunktsioon ning sellega määravad ka selle, et pere ei saagi end võrdse partnerina tunda. Kontrollifunktsiooni olemasolu kinnitasid ka tugiisik ja lastekaitsepspetsialist:

TI: *„/.../ põhiülesanne on ju laste heaolu jälgimine peres eksju.“*

LKS: *„/.../ütleme regulaarne inimene käib, kes natukene hoiab ka lastel silma peal, vaatab, mis olukorras nad on /.../.“*

Lastekaitsepspetsialist räägib tugiisiku rollist vastuoluliselt. Ta ütleb, et tugiisik on vahendaja pere ja tema vahel, kuid tema sõnadest on näha, et ta on ka kontrollija. Vahendajal on võimalik olla perega samal tasemel, kuid kontrollija on kontrollitavast alati kõrgemal. See kinnitab mõtet, et tugiisik ja pereema ei ole täielikult võrdsed partnerid, mida panin tähele ka kodukülastusel.

Tundub, et ka intervjuueeritud pereema ei tunne ennast võrdse partnerina. Näiteks rääkis ta, kuidas nad arutasid tugiisikuga laste kallistamise teemat:

„Ta [tugiisik] lihtsalt küsis, kuidas teil on sellega ja käskis nagu mõelda selle peale.“

Sõna „käskis“ reedab, et pereema on tugiisiku endast kõrgemale asetanud – ta on keegi selline, kes annab juhtnööre ning neid peab täitma. Intervjuust jääb ka vastupidine mulje, et pereema asetab ennast kõrgemale kui tugiisik. Ta kasutab mitmeid kordi sellist väljendit nagu „tugiisik sai võetud“:

„Tegelikult viimane tugiisik saigi sellepärast võetud, et mul sündis neljas laps.“

„Rohkem nagu sellega võetud, et kuidas teda [last] õpetada ja suunata.“

Sellise sõnakasutusega võib ema tahta end näidata aktiivse otsustajana ja osalisena oma elus, mitte passiivse kliendina, kes teenuse lihtsalt vastu võtab. Selline eneseesitlus on oluline positiivse enesepildi loomise jaoks. Ka Linno ja Selg (2012) kirjutavad, et emad püüavad näidata end otsustajatena olukordades, kus neil tegelikult selleks võimalust ei ole. Linno ja Selg (2012) leidsid oma uurimuses, et emad näitasid ennast võimu omavana näiteks lapse erikooli minemise üle otsustades ning käesolevas uurimuses tundub pereema seda tegevast teenuse kasutama hakkamise üle otsustades. Teisalt räägib ema endast kui aktiivsest tegutsejast, otsustajast ja abi otsijast võib-olla sellepärast, et näidata lastekaitseüsteemile meelepärast käitumist – ta on asjalik ja hooliv ema. Kõigest hoolimata kõlab lause „Tugiisik sai võetud“ sama veidralt kui „Tugiisik sai pandud“. Pereema ja lastekaitsepetsialist räägivad nagu mingist asjast ning selline sõnakasutus ei viita ühel tasandil asetsemisele ega ka võrdseteks partneriteks olemisele.

Intervjuudest selgub, et tugiisiku töös on olulisel kohal usalduse saavutamine. Tugiisik on oma töös tihti üsna karm, kuid sellest hoolimata saavutab ta uurimuses osalejate sõnul peredega enamasti usalduse. Kuigi usaldus on enamasti saavutatud, siis kõikide pere jaoks oluliste teemadega kodukülastusel ei tegeleta. Pereema peab tugiisikut kui heaks tuttavaks ning taaskord tuleb välja ka see, et ta hindab väga tugiisiku elukogemust. Uurimuses osalejate sõnul on kõik

osapooled tugiisiku töös võrdsed, kuid nende sõnakasutus lubab oletada, et tugiisik ja lastekaitsepspetsialist ei näe peret kui võrdset partnerit ning ka pereema ei näe tugiisiku kui võrdset partnerit.

4.5 Tugiisiku töö kirjeldus ja pere roll teenusel

Tugiisiku ja lastekaitsepspetsialisti jutust tuleb välja, et tugiisiku töö on perele nõu anda ning otsida koostöös perega lahendusi pere probleemidele, et nad tuleksid igapäevaelus paremini toime. Nad arutavad näiteks, kuidas vanemad saaksid oma lastele rohkem toeks olla (tegeleksid nendega rohkem, aitaksid õppimisega). Kui on lapsel koolis muresid, siis arutleb vanematega koolimurede ja muude huvide üle ning püüab koos vanematega leida viise, kuidas nad saaksid oma last toetada. Ta õpetab vanematele, kuidas lastele piire seada, et nad pahandustesse ei satuks. Ta annab nõu, kuidas laste eest hoolitseda. Lastekaitsepspetsialist tõi sellise näite, et ühes peres, kus on väike laps ja hästi külmad põrandad, juhtis ta sellele tähelepanu, et laps külma ei saaks. Kui mõni riideese pole näiteks hästi pestud, siis ta annab nõu, et võib-olla tuleks tugevamat režiimi pesumasinal kasutada jne. Vahel paneb tugiisik ka vanemad laste rolli ning palub mõelda, mida nemad tunneksid, kui nende vanemad käituksid nii nagu nemad enda lastega käituvad. Kui lapsed on kodus, siis arutleb ka nendega neile oluliste/päevakajaliste asjade üle – koolimured, huvid, sõbrad jne. Võib öelda, et abi, mida tugiisik perele võib pakkuda on väga erinev ning seda kinnitavad ka Collins, Jordan ja Coleman (2013).

Tugiisiku sõnul on palju tööd ka pereemadega, kes tunnevad, et nad on väärtusetud ning seetõttu isoleerivad end väliskeskkonnast. Ta proovib emasid sellest olukorrast välja aidata, et nad hakkaksid ennast väärtustama ning et ta jõuaks ka lastega seotud teemadeni. Tugiisik räägib emadele, et ta on palju rohkem väärt ja kui nad ennast ei väärtusta, ei tee seda keegi ning see annab neile hea emotsiooni.

Lastekaitsepspetsialist kirjeldab tugiisiku tööd järgmiselt:

„/.../ neid väikseid samme püüabki [tugiisik] tekitada. Et pere teeb jälle mingi sammu – ah-ah, nüüd saime selle asjaga hakkama. Mis nüüd võiks teha? Kas nüüd võiks järgmise sammuna seda teha?“

Tugiisik püüab olla ka toeks nende sammude astumisel – pere saab ühe asjaga hakkama ning ta julgustab neid edasi tegutsema. Tugiisiku sõnul niimoodi suheldes ja arutades hakkavad asjad tavaliselt toimima, kuid ta lisab, et tegelikult on raske inimesi motiveerida. Hästi mõjuvad paljudes peredes kiitused ja tunnustamine, kuid tihti on ka nii, et pere astub sentimeetri edasi, aga kolm tagasi.

Tugiisik annab ka nõu ja toob väga palju näiteid oma elust ning see aitab tema töös samuti palju kaasa. Ka pereemale meeldib väga, et ta annab nõu, räägib palju oma kogemustest ning on toeks. Quinton (2005) kirjutab samuti, et vanemad soovivad enda toetuseks selliseid teenuseid, mis toetavad neid emotsionaalselt. Ka Ratniku ja Kibini (2009) intervjuudest selgus, et vanemad hindasid väga tugiisiku tuge.

Lastekaitsetöötaja ja pereema toovad mõlemad välja, et tugiisik annab perele vajalikku informatsiooni (näiteks räägib hüperaktiivsete laste kohta ning laenutab selle teemalise raamatu perele). Seega võib öelda, et tugiisik on kui informatsiooni andja ja nõustaja ning see, millist infot, abi või nõuandeid ta täpselt annab, sõltub pere vajadustest:

LKS: *„/.../sõltub, mis seal kodus siis on, aga põhiliselt, noh tema ei tee midagi reaalselt ära, vaid tema arutab, räägib, annab nõu, otsivad koos lahendusi.“*

Ka tugiisik ütleb, et ta ise reaalselt midagi ära ei tee. Ta lisab, et vahel tahaks, kuid ta ei tohi seda teha. Tõenäoliselt arvab ta, et see annaks perele vale signaali ning nende enda motivatsioon midagi ise ära teha võib väheneda.

Ratniku ja Kibini (2009) uurimuse raames tehtud intervjuudes ütlesid mitmed pered, et tugiisikud on nende lastega joonistanud, mänginud ning aidanud neil õppida. Ka intervjuueeritud pereema

ütles, et eelmine tugiisik käis lastega sünnipäevade ajal *bowlingus* ja metsas seenel. Eelnevalt nimetatud tegevuste tegemine ei kuulu tugiisiku töö hulka. Tema ülesanne on vanemaid juhendada, kuidas oma lastega erinevad tegevusi teha, mitte vanemate eest neid ise ära teha.

Mõned Ratniku ja Kibini (2009) uurimuses osalenud vanematest soovisid, et tugiisik võiks aidata ka lapsi hoida, kuid see ei ole teenuse sisuga kooskõlas. Ka lastekaitsepspetsialist ja tugiisik on kohanud selliseid peresid, kes ootavad tugiisikult midagi enam kui ainult nõu andmist ja juhendamist:

LKS: „*No ma tean, siin on üks pere küll, kes ütles „No tuleb ja ainult räägib!“ No aga ma ütlesin, et me ju algusest peale rääkisime, et ta ei tule /.../ sinu juures siin koristama ja keetma ja küpsetama siin kodus.*“

TI: „*/.../ üks kord pereisa helistas mulle, et tal oleks vaja nagu kokku saada, et rääkida /.../ ja tema ettepanek /.../ oli siis see, et mina hakkaksin nende tüdrukuid iga hommik lasteaeda viima. Ma ütlesin, et ei, seda peate tegema teie, mitte mina. Ja siis tuli sealt selline arvamus, et ma olen mõttetu inimene.*“

Pereisa võib tugiisikult lastega tegelemist oodata võib-olla sellepärast, et ta ei tea täpselt, mida teenus endast kujutab, kuigi lastekaitsepspetsialisti sõnul räägitakse sellest teenuse kasutama hakkamisel. Samuti võivad perel puududa lähivõrgustiku liikmed, kes aitaksid neid lastega tegelemisel ja nende kasvatamisel. On väga tavaline, et vanavanemad aitavad oma lapselapsi hoida või tädid ja onud õdede ja vendade lapsi. Teadmatuse ja/või sugulaste ja sõprade vähesuse või puudumise tõttu võiski pereisa arvata, et tugiisiku ülesanne on vanemaid lastekasvatamisel aidata. Sarnane lugu võis olla ka lastekaitsepspetsialisti kirjeldatud perega – kuna ei ole sugulasi, kes kodus aitaks, siis võiks seda teha tugiisik.

Lastekaitsepspetsialist rõhutab, et tugiisik ei ole lapsehoidja, koristaja ega taksojuht:

„/.../ Ühel juhul, kui meil oli tugiisikul auto, siis üks vanem hakkas seda kohe ära kasutama „Ma ei taha üksi minna, ma tahan, et sa tuled kaasa“. Siis ta saab autoga minna. Mingit taksoteenust ei osuta, eksju!“

Tugiisik ei tee pere eest midagi ära – ka otsuseid mitte. Ta arutab koos nendega erinevad mõtted läbi ning pere peab ise otsustama. Lastekaitespetsialist ütleb, et tuleb tasapisi harjutada, et pere hakkaks ise enda eest otsustama ja valikuid tegema:

„/.../ ei saa ju otsustada teise inimese eest, et kuule lõpeta see elu ära. Ta peab ikkagi selle otsuse ju tegema. Aga /.../ ta saab kellegagi arutada, et mis siis teha, kas ma siis nüüd lõpetan selle või ei lõpeta.“

Lastekaitsetöötaja sõnul tugiisik ja pere teenuse lõppeesmärki koos ei määra, küll aga toob ta välja teenuse üldise eesmärgi enda jaoks:

„Et /.../ see kodune elu oleks nii, et /.../ lapsed nagu tunneksid, see on kodu ja nende kodu ja see on nende pere ja neist hoolitakse seal.“

Lastekaitespetsialist nimetab teenuse eesmärgina lastele kodu tagamist, ent ei täpsusta, mida tähendab kodu. Tugiisik ise räägib palju sellest, kuidas ta tegeleb emade madala enesehinnangu tõstmisega ning nende julgustamisega. Seega ilmselgelt näevad tugiisik ja lastekaitespetsialist tugiisiku tegevust veidi erinevalt, ehkki tinglikult võib öelda, et tugiisik tagab lastele kodu läbi emade hingehaavade parandamise.

Lastekaitespetsialisti sõnul lepivad tugiisik ja pere igaks kohtumiseks kokku, mida pere järgmiseks kohtumiseks teha võiks ning siis arutavad selle üle, et kuidas läinud on, kas neid asju on või ei ole õnnestunud teha. Tugiisik aga ütleb, et tegelikult igaks kohtumiseks konkreetset eesmärki nad ei määragi:

„/.../see on minu viga võib-olla, et me küll ühest asjast räägime ja siis ma ise ka nagu unustan ära selle. Ja siis ta tuleb mingi 2-3 nädala pärast uuesti meelde, siis ma võtan selle teema ülesse.“

Näiteks arsti vastuvõttudel käimine ja ametlike paberite täitmine lepitakse konkreetselt kokku. Kui kodus on vahel toad koristamata ja segamini, siis järgmiseks korraks seatakse samuti eesmärk, et toad peavad koristatud olema. Tundub aga, et neid eesmärke seab siiski tugiisik üksi, mitte koostöös perega:

TI: *„/.../ kuna see olukord mulle täna ei meeldi, siis järgmine kord tulen ja peab olema tehtud.“*

Quinton (2005) kirjutab, et toetus ja abi ei tohiks vanemates tekitada tunnet, et nad on kohustatud millekski, sest siis ei ole tegu toetamisega. Sundimine tekitab inimestes tihti trotsi ning seetõttu ei pruugi pered ka väga koostööaltid olla.

Teistest Eestis tehtud tugiisiku teenuse uurimustest on teada, et tugiisiku kohtumised perega ei ole alati eesmärgistatud (Ratnik ja Kibin, 2009) ning eesmärkide püstitamine on töös perega väga oluline. Kiipli (2012) uurimuses selgus, et teenusega olid rohkem rahul need, kes olid koostöös tugiisikuga püstitanud selged eesmärgid. Käesolevas uurimuses osalenud pereemal on meeles üks kord, kui n-ö konkreetne tegevus sai järgmiseks kohtumiseks kokku lepitud, kuid rohkem pole tema sõnul seda ette tulnud. Vaatamata sellele, et nad ei ole rohkem tugiisikuga rääkinud eesmärkide püstitamisest, on ta teenusega enda sõnul rahul. Ilmselt on see seotud teiste asjaoludega, mis on tema jaoks olulised - näiteks sarnane lapsepõlv, tugiisiku elukogemused jne. Lastekaitsepspetsialist lisab, et tugiisikul on iga korra jaoks plaan olemas, et mis teemadel see kord arutleda. Tegelikult tugiisik konkreetset plaani ega kava ei tee, sest tema arvates ei ole sellel mõtet:

„/.../ ma olen proovinud, et seal peres on see probleem, ma valmistan end selleks ette. Otsin materjale ja mida iganes, see ei toimi. Mul ei ole vist ühtegi korda nii õnnestunud. Iga pere läheb nii nagu ta läheb.“

Tugiisik lähtub oma töös konkreetsetest oludest ja olukordadest. Ta on paindlik, sest kunagi ei tea, kas pere tahab suhelda ja arutada ning seetõttu peab ta olema valmis igaks olukorraks. Lastekaitsetöötajal on olnud kokkupuude peredega, kes lepivad järgmise kohtumise kokku ning kui kohtumise aeg on käes, üritavad sellest hoiduda. Nad saadavad näiteks sõnumi: „Mind ei ole kodus, ära tule“ vms. Peale kohtumise vältimist arutatakse perega taaskord üle, kas ja miks üldse perel tugiisiku teenust vaja on. Samuti räägitakse perega ka kokkulepetest kinnipidamisest - kui vanemad üritavad vältida kohtumisi ja ei pea oma lubadustest kinni, siis miks nad eeldavad, et nende enda lapsed oma sõna peavad. Mõnes mõttes on tugiisiku töö loominguiline – tuleb osata õigetest asjadest kinni haarata ja neid omavahel siduda.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et tugiisiku tööks on pere kuulamine, suunamine, juhendamine, õpetamine ja informatsiooni andmine, et nad igapäevaelus paremini toime tuleks. Tugiisik ise reaalselt kodukülastusel midagi ära ei tee, kuigi on peresid, kes on seda soovinud. Ta ei lepi kokku ka eesmärgi enda ja pere vahel ega koosta igaks kohtumiseks konkreetset kava. Ta on oma töös paindlik ning lähtub konkreetsetest olukordadest.

4.6 Tugiisiku teenuse teoreetiline taust

Lastekaitse spetsialist ei osanud öelda, millistest teoreetilistest lähenemistest tugiisik oma töös lähtub, aga ta räägib perega lahenduste otsimisest ja probleemide lahendamisest ning see viitab sellele, et tugiisiku töö toetub probleemilahenduslikule lähenemisele:

„/.../koos perega ja meie abiga otsida neid lahendusi sellele perele, et pere saaks ikkagi hakkama.“

„/.../ ta tulebki selleks /.../, et oma pere probleemid saaksid ära lahendada.“

„/.../ta teab ka, et see on probleem, siis otsivadki koos lahendusi.“

Lastekaitse spetsialist ei öelnud, et tugiisik kasutab oma töös jõustamist, kuid tugiisiku töö kirjelduses tulevad välja elemendid, mis viitavad sarnastele põhimõtetele. Lastekaitse spetsialisti

sõnul arutab ta koos perega erinevaid mõtteid ning annab neile nõu, et nad hakkaksid enda eest ise otsustama ja valikuid tegema. Tugiisik räägib, et ta proovib oma sõnadega panna neid ennast rohkem hindama ja väärtustama. Lastekaitsepspetsialisti ja tugiisiku kirjeldatud lähenemine on kooskõlas jõustamise põhimõtetega.

Tugiisikuga vesteldes ma ei küsinud otse teoreetilise tausta kohta, kuid jäi mulje, et ta kasutab oma töös segu erinevatest teoreetilisest lähenemistest. Ta ütles, et tema tööks on igapäevaasuste parandamine ja arendamine. Sellest jääb mulje, et tema töös on elemente nii probleemilahenduslikust kui ka tugevustele suunatud lähenemisest.

Ta tõi tegelikult ka selgelt välja, et ta keskendub pere tugevustele, mis nad on tema sõnul igapäeva probleemide tõttu kuhugi ära kaotanud. Ta juhib tähelepanu pere tugevustele ning nii hakkavad paljud probleemid ka laheneda. See tähendab, et probleeme ja muresid ei ignoreerita, vaid nende kadumine pere elust on seotud tugevuste märkamise ja võimendamisega. See mõte on kooskõlas tugevustele suunatud lähenemise põhimõtetega. Ta tõi ka näite, kuidas ta oma töös tugevustele suunatud lähenemist kasutab:

„/.../ No näiteks on olemas lastel vanaemad. /.../ tahan täna puhata, mul on võimalus ju saata laps vanaema juurde. Aga kui seal on sellised suhted, et ei ole aastaid juba omavahel suheldud, siis aga nagu ikkagi, et see on teie tugev pool, et lapsel on võimalus käia ja /.../ on selliseid olukordi, kus see nõuanne on aidanud.“

Healy (2005) kirjutab, et tugevustele suunatud lähenemist iseloomustab keskendumine kliendi väärtustele ja vahenditele. Antud näite puhul on väärtuseks laste vanaemad. Nende suhted ei ole küll head, aga võrreldes mõne teise perega, kellel ei ole vanavanemaid, on antud perel vähemalt võimalus see suhe taasluua, seega on vanaemade olemasolu selle pere tugevuseks.

Intervjuust jäi mulje, et tugiisik kasutab oma töös ka jõustamist. Ta rääkis oma tööst pereliikmetega, kellel on alaväärsuskompleks ning kuidas ta aitab neil sellest üle saada. Ta kasutab erinevaid motiveerivaid lauseid ja sõnu, mis ütlevad abivajajale, et ta on palju rohkem

väärt ja ta peaks ennast rohkem väärtustama. Ka Swift ja Lenwin (1987, Dubois ja Miley, 2011 kaudu) ütlevad, et jõustamise protsess viitab väärtuslikuna tundmisele. Tugiisik ütleb, et see mõjub ning inimesed hakkavad ennast peale seda paremini tundma.

Intervjuudest jääb mulje, et tugiisiku töös on elemente nii probleemilahenduslikust, tugevustele suunatud lähenemisest kui ka jõustamisest, kuid teadlikult teoreetilistele lähenemistele selles töös antud piirkonnas ei tugineta. Kõik pered, kellega tugiisik koostööd teeb on erinevad ning ka nende mured on väga-väga erinevad ning see võib olla põhjuseks, miks ei ole sellel töö kindlat teoreetilist tausta, vaid on segu erinevatest lähenemistest.

Kokkuvõte

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli kirjeldada pere tugiisikuteenuse praktikat ühes Lõuna-Eesti väikelinnas lastekaitsepetsialisti, tugiisiku ning pere vaatenurgast. Kolme erineva osapoole kaasamine oli oluline selleks, et saada teenuse praktikast mitmekülgne ülevaade. Uurimuses osalejate arvamusi ja kogemuste kirjeldusi kogusin läbi kolme poolstruktureeritud intervjuu.

Uurimusest selgus, et teenust kasutavad pered on väga erinevad, kuid kõikides nendes peredes on ühine see, et teenus on neile määratud lastele turvalise ja arendava kasvukeskkonna tagamise eesmärgil. Enamus teenust kasutavatel vanematel on lastekasvatamisel raskusi – lastega ei osata tegeleda, suhelda ning vahel on vanemad enda muredega nii hõivatud, et laste jaoks ei jätku tähelepanu. Lastekaitsepetsialist näeb pere pigem kui tervikut rääkides erinevatest probleemidest peres ning raskustest lastekasvatamisel. Tugiisik seevastu keskendub rohkem konkreetsele pereliikmele kui tervele perele rääkides emade enda muredest ja vanemate tähelepanematuses oma laste suhtes. Teenuse kasutajaid kirjeldades rääkis pereema aga üksikvanemlusest ning sellega kaasnevatest raskustest. Kõik uurimuses osalejad ütlesid, et tugiisik teeb enamasti koostööd pereemaga ning harva isaga. Kodukülastustel suhtleb tugiisik ka lastega, kui nad kodus on, kuid peamine suhtlus toimub siiski emaga. Kuigi perekeskse töö praktiseerijad peavad väga oluliseks lähivõrgustiku kaasamist, siis kahjuks seda esineb vähe.

Tugiisik on kui nõustaja perele ja vahendaja lastekaitsepetsialisti ja pere vahel. Ta on inimene, kes on perele lähemal ning kellega on peredel võib-olla natukene lihtsam ja mugavam oma asjadest rääkida. Kuigi selles protsessis on oluline võrdseteks partneriteks olemine, siis kogutud andmed lubavad arvata, et kõik osapooled end üksteise suhtes nii ei tunne.

Pere tugiisiku tööks on toe pakkumine, igapäevaoskuste õpetamine ja arendamine, et vanemad püsiksid vanemlikus rollis, toetaks oma lapsi ning pere saaks igapäevaelus hakkama ning lastele oleks tagatud arendav ja turvaline kasvukeskkond. Lastekaitsepetsialist ja tugiisik peavad oluliseks ka pereliikmete kuulamist, nendega suhtlemist, arutlemist, nende juhendamist ja

suunamist, mitte nende eest tegevuste/asjade ära tegemist. Sellest hoolimata osad teenuse kasutajad seda vahepeal soovivad.

See, kui pikaks ajaks osapooltega leping sõlmitakse ning kui tihti ja kui pikalt kodukülastusi tehakse, sõltub perest. Üldjuhul tehakse leping üheks aastaks ning tugiisik külastab peret tavaliselt tööaegadel kaks tundi kaks korda nädalas. On ka peresid, kes on teenust kasutanud mõned kuud ja peresid, kes mõned aastad. Lastekaitsepspetsialist leiab, et pigem olgu pikem see aeg, mille jooksul pere teenust kasutab, kui et tuleks lapsed nende vanematest lahutada.

Tugiisiku töö ei ole kindlat teoreetilist tausta. Lastekaitsetöötaja ja tugiisiku kirjeldustes tugiisiku tööst on elemente probleemilahenduslikust ja tugevustele suunatud lähenemisest ning jõustamisest, kuid teadlikult teoreetilistele lähenemistele ei tugineta.

Võib öelda, et erinevate teenusega seotud osapoolte kaasamine uurimusse andis mitmekülgse ülevaate teenusest, kuna uurimuses osalejate arvamused, kirjeldused ja tõlgendused olid nii sarnased kui ka erinevad.

Kuna uurimuses ilmnis, et tugiisik teeb koostööd peamiselt emadega ning seda näitavad ka varasemad uuringud (vt Linno, 2012; Ratnik ja Kibin, 2009), tuleks Eesti lastekaitsetöös üleüldse, aga ka pere tugiisiku teenuse korraldamisel mõelda, kuidas korraldada abistamist nii, et kõik pereliikmed oleks teenuse kasutamise protsessi kaasatud. Väheste lähikondlaste toe (vt ka Nikitina, 2009) tõttu tuleks leida ka viise, kuidas kaasata lähivõrgustiku liikmeid tugiisiku töösse perega. Kuna erinevad osapooled mõistavad osasid teenusega seotud aspekte erinevalt (vt ka Ratnik ja Kibin, 2009), peaksid teenuse korraldus ja sisu olema konkreetsemad ning pere tugiisiku roll peaks olema täpsemalt eesmärgistatud, rohkem läbimõeldud ja lahtimõtestatud, et tekiks ühine arusaam teenusest ning et see teenus oleks hästi planeeritud, koordineeritud, tulemuslik ning tõhus.

Alati ei suju tugiisiku ja pere koostöö probleemilt ning nii lastekaitsepspetsialist kui ka tugiisik rääkisid peredest, kellega tugiisiku koostöö ei ole sujunud. Põhjuseid võib olla erinevaid, kuid

arvestades seda, et tugiisik rääkis palju depressioonis olevatest emadest ning töös kajastatud autorite (vt Howard ja Brooks-Gunn, 2009) sõnul ei ole kodukülastusprogrammid kujundatud tegelemaks probleemidega, mis on soetud kõrge stressi tasemega, siis tuleks tõsisemalt analüüsida teenuse kasutajate probleeme ja muresid, sest selle käigus võib selguda, et vajatakse mingit teistsugust abi või hoopis lisateenuseid pere tugiisiku teenusele juurde.

Uurimusest selgus, et tugiisik kõikide pere jaoks oluliste teemadega ei tegele. Seega oleks tugiisikul oluline reflekteerida, miks ta arvab, et mõni teema ei pruugi perele meelepärane olla – kas see tuleneb tugiisiku seisukohtadest või pere vajadustest. See aga viitab sellele, et tugiisik vajaks supervisiooni, et rääkida ja arutleda superviisoriga enda tööst ja sellega kaasnevatest muredest, tunnetest ja emotsioonidest.

Kasutatud kirjandus

Adams, R. (2008). *Empowerment, participation and social work*. 4. trükk. New York: Palgrave Macmillan.

Collins, D., Jordan, C. ja Coleman, H. (2013). *Brooks/Cole Empowerment Series: An Introduction to Family Social Work*. 4. trükk. Belmont: Cengage Learning.

Dolan, P., Canavan, J. ja Pinterkton, J. (2006). *Family support as reflective practice*. London: Jessica Kingsley.

DuBois, B. ja Miley, K. K. (2011). *Social Work: An Empowering Profession*. 7. trükk. Boston: Allyn and Bacon.

Edelman, L. (2004). Principles & Strategies for Family-Centered Home-Based Services. *Resources and Connections*, 3(1), 1-6.

Fargion, S. (2014). Clients' Participation and Social Work Practices: The Case of the Contract Between Client and Practitioner. A-L. Matthies ja L. Uggerhøj (toim.). *Participation, Marginalization and Welfare Services: Concepts, Politics and Practices Across European Countries* (lk 47-62). Farnham, Surrey: Ashgate Publishing, Ltd.

Healy, K. (2005). *Social Work Theories in Context: Creating Frameworks for Practice*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillian.

Hirsjärvi, S., Remes, P. ja Sajavaara, P. (2004). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.

Howard, K. ja Brooks-Gunn, J. (2009). The role of home-visiting programs in preventing child abuse and neglect. *The Future of Children*, 19(2), 119-146.

Kiipli, G. (2012). Pere tugiisikuteenuse osutamine SA Dharma Tugiisikute Tugikeskuse näitel. Tallinn: TLÜ.

Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.

Lastekaitse korralduse uuendamise alusanalüüs (2013). Tallinn: PWC, Sotsiaalministeerium.

Lastega peredele tugiisiku teenuse osutamise kord (2012a). RT IV, 12.06.2012, 5. Riigiteataja andmed. Kasutatud 15.02.2015 <https://www.riigiteataja.ee/akt/412062012005>.

Lastega peredele tugiisiku teenuse osutamise kord (2012b). RT IV, 17.11.2012, 9. Riigiteataja andmed. Kasutatud 15.02.2015 <https://www.riigiteataja.ee/akt/417112012009>.

Lastega peredele tugiisiku teenuse osutamise kord Elva linnas (2012). RT IV, 30.04.2012, 14. Riigiteataja andmed. Kasutatud 15.02.2015 <https://www.riigiteataja.ee/akt/430042012014>.

Lastele ja lastega peredele tugiisikuteenuse osutamise kord (2013). RT IV, 04.07.2013, 22. Riigiteataja andmed. Kasutatud 15.02.2015 <https://www.riigiteataja.ee/akt/404072013022>.

Linno, M. (2012). Eriala esitlemine lastekaitsetöötajate lugudes laste vastu suunatud vägivallast. J. Strömpl, M. Selg ja M. Linno (toim.). *Narratiivne lähenemine sotsiaaltööuurimuses. Laste väärkohtlemise lood* (lk 120-165). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Linno, M. ja Selg, M. (2012). Lastekaitsetöö kliendi narratiivides. J. Strömpl, M. Selg ja M. Linno (toim.) *Narratiivne lähenemine sotsiaaltööuurimuses. Laste väärkohtlemise lood* (lk 241-255). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Narusson, D. (2006). Jõustamisest sotsiaaltöö praktikas. *Juhtumikorralduse käsiraamat* (lk 6-10). Tallinn: Sotsiaalministeerium.

Nikitina, J. (2009). Sotsiaalisüsteemiga hõlmatud Tartu perekonnad abivajajate ja abisaajatena. Tartu: Tartu Ülikool.

Payne, M. (2014). *Modern social work theory*. 4 trükk. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.

Philosophy and Key Elements of Family-Centered Practice (i.a). Child Welfare Information Gateway. Kasutatud 17.02.2015

<https://www.childwelfare.gov/topics/famcentered/philosophy/?hasBeenRedirected=1>.

Quinton, D. (2005). Themes from a UK Research Initiative on Supporting Parents. J. Scott ja H. Ward (toim.). *Safeguarding and Promoting the Well-being of Children, Families and Their Communities* (lk 161-168). London: Jessica Kingsley Publishers.

Raamat, K. (2008). Jõustamine sotsiaaltöös – midagi enam kui võimu ja võime andmine. *Sotsiaaltöö*, 3, 24-28.

Ratnik, M. (2008). Kommentaar Selg, M. artiklile „Jõustamine“ ja tugevustel põhinev lähenemine. *Sotsiaaltöö*, 3, 23.

Ratnik, M. ja Kibin, S. (2009). (Pere) tugiisikuteenuse efektiivsuse uuring. Tallinn: Laste ja Pere Nõuandekeskus.

Saleebey, D. (2009). *The strenghts perspective in social work practise*. 5 trükk. Boston: Allyn and Bacon.

Seden, J. (2008). *Counselling skills in social work practice*. 2. trükk. Maidenhead, Berkshire, England: Open University Press.

Selg, M. (2014). Sotsiaaltöö professiooni ülemaailmne definitsioon. *Sotsiaaltöö*, 3, 9-14.

Selg, M. (2008). „Jõustamine“ ja tugevustel põhinev lähenemine. *Sotsiaaltöö*, 3, 19-23.

Shulman, L. (2015). *Empowerment Series: The Skills of Helping Individuals, Families, Groups, and Communities*. 8. trükk. Boston: Cengage Learning.

Sotsiaalhoolekande seadus (1995). RT I 1995, 21, 323. Kasutatud 14.01.2015
<https://www.riigiteataja.ee/akt/113122014044>.

Sotsiaalministeerium (i.a). Kasutatud 03.02.2015
<http://vana.sm.ee/tegevus/sotsiaalhoolekanne/kov-teenused/tugiisik.html>.

Targad vanemad, toredad lapsed, tugev ühiskond: Laste ja perede arengukava 2012–2020. (2011). *Sotsiaalministeerium*. Kasutatud 27.01.2015
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Valjaanded/lpa.pdf.

Thomlison, B. (2008). Family Centered Practise. K. M. Sowers ja C. N. Dulmus (toim.). *Comprehensive Handbook of Social Work and Social Welfare* (lk 185-204). New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.

Thompson, N. (2005). *Understanding social work: preparing for practise*. 2. trükk. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.

Tugiisikuteenus lapsele (i.a). *Sotsiaalministeerium*. Kasutatud 02.02.2015
http://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Sotsiaalhoolekanne/Muud_toetused_ja_teenused/sotsiaalministeerium_tugiisikuteenus_lapsele.pdf.

Tugiisiku teenuse osutamise kord (2012). RT IV, 22.06.2012, 22. Kasutatud 15.01.2015
<https://www.riigiteataja.ee/akt/422062012022>.

Tugiisikuteenuse osutamise kord lastega peredele (2014a). RT IV, 09.01.2014, 19. Kasutatud 15.01.2015 <https://www.riigiteataja.ee/akt/409012014019>.

Tugiisikuteenuse osutamise kord lastega peredele (2012b). RT IV, 27.06.2012, 3. Kasutatud 15.01.2015 <https://www.riigiteataja.ee/akt/427062012003>.

Tugiteenus täiskasvanule (i.a). *Sotsiaalministeerium*. Kasutatud 26.01.2015 <http://www.sm.ee/et/tugiteenus-taiskasvanule>.

Waldfoegel, J. (2009). Prevention and the Child Protection System. *Preventing Child Maltreatment*, 19(2), 195-210.

Õunapuu, L. (2014). Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Kasutatud 16.03.2015

http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf?sequence=1.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kai Jürmann (sünnikuupäev: 28.01.1993),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Pere tugiisiku teenuse praktika ühes Lõuna-Eesti väikelinnas lastekaitse spetsialisti, tugiisiku ning kliendi vaatenurgast“, mille juhendaja on Merle Linno,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 01.06.2015